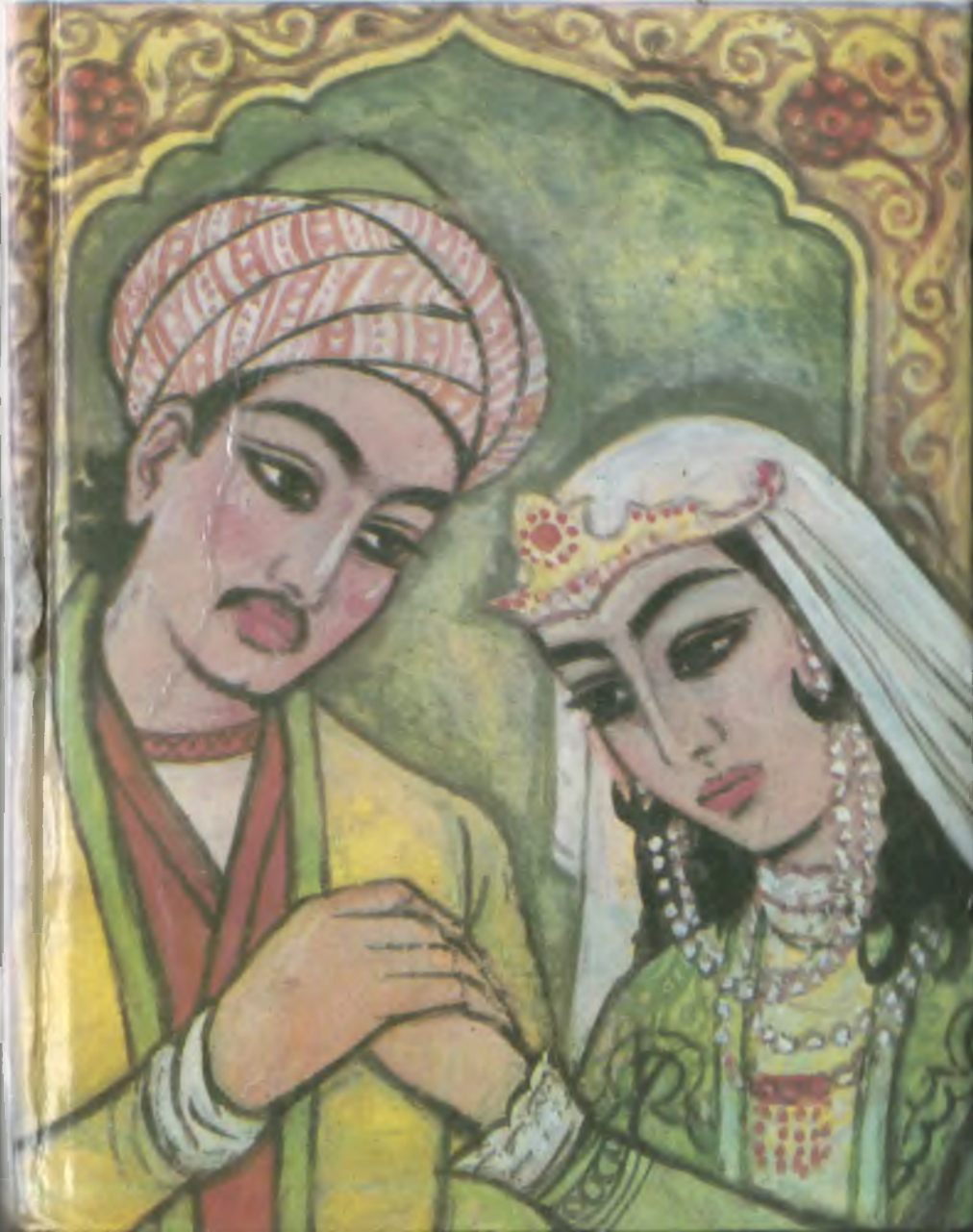

34

РАМЗ БОБОЖОН

Ҷуҷуф ва Зулалӣ

Узб. а
8
Б-80

РАМЗ БОБОЖОН

~~Ўзбек филологияси
факултети
О'QUV ZAL~~

Юсуф ва Зулайҳо

Драматик достон

~~ToshDU
O'zbek filologiyasi
fakulteti
KUTUBXONASI~~

1253
~~ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
ToshDU TAU
AXBOROT-RESURS MARKAZI~~

200

Гафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
Тошкент — 2000

Ўз2
Б79

Масъул муҳаррир: *проф. Карим НОРМАТОВ*

Бобожон, Рамз.

Юсуф ва Зулайҳо: Драматик дoston. Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашр., 2000.— 136 б.

Муҳтарам китобхон, миллий қадриятимиз дурдоналаридан бири, жаҳон мумтоз адабиётидан ўзига хос муносиб ўрин олган машҳур “Юсуф ва Зулайҳо” ривояти атоқли шоир Рамз Бобожоннинг ушбу драматик достонида ўзига хос янги мазмун ва янги шакл-шамойил, бадий шукуҳ ва ёрқин замонавий руҳ касб этганлигига гувоҳ бўласиз. Зеро, инсон қалбидаги ҳам назокатли, ҳам исёнкор асрий туйғулар тугёни — адолат ва адоват, эрк ва зулм, муҳаббат ва разолат янада баралла жаранглайди.

Муаллиф айтганидек:

“Балки, бу нодонга жумбоқ ё эрмак,
Донога имони фаҳм этмоқ керак!”

Ўз2

4702620202 – 64
Б М352(04) – 2000 Режага қўшимча, 2000

ISBN 5-635-01909-9

© Рамз Бобожон,
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат
нашриёти, 2000 й.

Муаллифдан

Шарқ халқининг узоқ асрлик тарихи, кўп қиррали қадрияти ниҳоятда бой! Унинг ана шундай миллий меросига мансуб “Юсуф ва Зулайҳо” ривояти кимларни мафтун этмади, кимларни ҳайратга солмади?! Кимлар бу муҳаббат мулкнинг гадоси, кимлар подшоси бўлмади? Боз устига, сирли синоат тилдан тилга, элдан элга ўтиб, янги қиёфа ва янги мазмун касб этди, ҳар наирда бир сайқал топди, қолаверса, нафақат шарқда, ғарбда ҳам қалам аҳлини ўзига тортди, китобхон уйига суюкли достон бўлиб кирди. Минг йиллар қаърига қулоқ тутсам, пири комил Фирдавсийнинг тирик сатрлари, Абдуллоҳ Ансорий ва Шоҳи Шерозий, Рабғузий ва Дурбек, Жомий ва Хоразмий мисралари янграйди... Уйлайманки, кези келганда устози мукаррам Мир Алишер Навоийнинг руҳи покига минг бор сиғиниб, бир бор табаррук сўзларини такрорлаш ўзи шарафлидир:

*“Эмас осон бу майдон ичра турмоқ,
Низомий панжасига панжа урмоқ!”*

Айни пайт мен ҳам ўзимни эзгулик ва истиқлол, бунёдкорлик ва миллат ишига камарбаста билиб, қадим Турон заминида қад кўтармиш келажаги буюк бинога бир ғишт қўйишига журъат этдим. Бинобарин, бу достон эрк ва адолат, вафо ва андиша, ёшлик ва муҳаббат нидосидир!

15 май 2000 йил

Р. Шероф

БАҒИШЛОВ

Севилмаган, севмаган борми,
Дунё бағри шунчалик торми,
Надоматга, кўз ёшга зорми?
О, муҳаббат, асрий муҳаббат!

Сен анвойи гулсан, чамансан,
Ватансизга ҳатто ватансан!
Қабоҳатга қора кафансан,
О, муҳаббат, сирли муҳаббат!

Ошиққа сен оллосан, олло,
Даҳрийга минг балосан, бало,
Куйган қалбдан нидосан, нидо,
О, муҳаббат, ўгли муҳаббат!

БИРИНЧИ БОБ

I

Баҳор, қаҳқаҳаси Боғичиройда,
Фиску фужурларга бормикан ҳожат?!
Мағриб султониға тоби саройда,
Мабодо,

ел юрса, сўрар ижозат...
Соҳиби салтанат,
ҳазрати олий

Бугун

хушнудликни этмиш ихтиёр...
Маъюс чехраларда кулгандай толе,
Яна қовоқлардан ёғиларди қор...
Сарой аҳли нотинч ғала - ғовурдан,
Бевақт бегонадир кўзларга уйқу.
Қоқ саҳар шивалаб ўтган ёмғирдан
Ям-яшил баргларда нурафшон инжу...
Бошин қуйи солган нопармон гуллар
Кундузга боққандай серишва,
серноз,

Хушрўй,

тахти равон хиёбон —
йўллар

Ўзига берарди жилва ва пардоз...

Баҳор чечаклардан

кийдиргудай тож,
Зулайҳо устида бўлур парвона...
Таймус шоҳ қалбида бир олам қувонч,
Лекин, сир бермасди такаббурона...

Таймус

Мана,

мен Таймус шоҳ — Мағриб султони,
Шухратим шоҳ китоб, соҳиби қирон...
Давлатим беҳисоб, қудратим улғу,

Хазинам олтину нуқрага тўлуғ,
Оёғим остида ҳулкар поёндоз...
Қани

сиз,

ҳей, дўстлар, жонимга оро,
Руҳимга орому қалбимга малҳам!
Бугун наинки ер, ҳатто арш - аъло
Мени эзгулик - ла қутлови лозим!
Наҳотки,

сипоҳлар бефарқ,

бепарво,

Донолар ғафлатда, нодонлар доно?!

Зулайҳо юрарди гулзор оралаб,
Қизларга чап бериб, бир ўзи ёлғиз...
Ёмон туш кўрдими?!

Безовта ҳаргиз,

Ортдан борарди Меҳри

қоралаб...

З у л а й ҳ о

Найлайин! Саргарангман

туйғулар тугёнидан,

Эй худо, асра ўзинг

севгининг ёлғонидан!

Бўлмағур ўйларни қўй,

наврузи оламга боқ,

Начора, хабар топсанг

гулларнинг армонидан.

Кўзларим бўлсин басир,

бадбинликдан, алҳазар!

Юлдуз узолсам, кошки,

муҳаббат осмонидан?

Оташми бу, ё ғашми,

қалбимда оловланган?

Паришонман номаълум

севгининг суронидан...

М е ҳ р и

Сизни адаштириб қўйдим, маликам....

Зулайҳо

Найлай!
Кўзларимга қоронғу олам,
Қайда тақдиримнинг ёруғ юлдузи?

Меҳри

Тангри паноҳида асрасин ўзи...
Маликам,
жонгинам, хуш кўрдим, хушвақт!
Илоҳим,
бахт қуши олиб келсин бахт,
Бадбахтлик юзини қилсин тескари!

Зулайҳо

Начора!
Қалбимни кемирар бир ғам...

Меҳри

Бугун тонготардан еллар сарсари,
Чечаклар жилвагар, қушлар сайроқи,
Қадаҳ узатади сизга, маликам,
Ўн олти чамандан ўн олти рангда
Гуллардан ясалган алвон заррангда
Ўн олти навбахор...

қутлуғ, дугонам,
Ўн олти ёшингиз, якка-ягонам!

Зулайҳо

Йўқ,

наздимда баҳор, хазонрез куздай,
Осмон шўрхок босган бепоён саҳро,
Юлдузлар юлдузмас, мисоли кўз-ёш...
Ой эса совуқдан тўнғиган бир тош,
Шамоллар телбадай тентиб юради...
Қани у, қалбимга оромбахш офтоб?

Таймус шоҳ шарпаси янгради ногоҳ...

Таймус

Қизим,
бахти бекам!

Зулайҳо

Салом алайкум!...

Таймус

Ваалайкум салом,
ардоқлим,
эркам!

Чехрангда ҳамиша кўрайин кулгу,
Тақдирингда қувонч, кўзингда ёғду...
Ўн олти ёшингни қутлайман, қизим!..

Зулайҳо

Ўн олти ёшимда юрагимда ғаш.

Таймус

Ғаш деб ўйлаганинг,
ғаш эмас, оташ!

Зулайҳо

Наҳотки...

Қизлар

Ўн олти ёш гўзалдир, гўзал!
Дилда севги, тилда куй, ғазал...
Боғичирой бағрида байрам,
Гул узатар наврўзи олам.
Маликаи маъриб ўзлари,
Болдан тотли, ширин сўзлари...
Қутлуғ бўлсин суюк ёшингиз,
Омон бўлсин азиз бошингиз!
Таймус саройида наврўзи олам,
Гуллар алвон-алвон, қучоқ ва қучоқ...
Оёқлар остига тўшалган гилам
Олис-олислардан кутади қўноқ.
Боғ деса, деғулик, элларга машҳур!
Эҳтимол, топилмас арши аълода?!

Яшил япроқларда жилоланган нур,
Фақат ярқираши мумкин маъвода.
Сувлар шарқирайди,

ўйнар фаввора...

Табиат жамоли ўзгача ҳатто!

Бугун тонготардан нотинч,

овора

Мағриб ҳукмдори — кекса Таймус шоҳ.

Гўзал Зулайҳонинг туғилган куни,

Торлардан таралар сеҳрловчи куй...

Ошиқ юракларда севги ёлқини.

Ҳислар силсиласи кўрсатгудай бўй!

Бари соҳибжамол қизнинг шаънига,

Муסיқий оҳанглар,

баланд мақомлар...

Севинч сигмагудай сарой саҳнига,

Денгиздай тошади кутлов,

саломлар...

Бу эса белофу бемуболаға,

Жаҳонни ҳайратга солгудай бир кун!

Ўн олти ёшда у,

тин олар зўрға,

Кўкрак қафасига қамалган тўлқин...

Сир эмас, гўзаллик тиниқ самода

Порлаган юлдуздай учрамас тез-тез!

Ўн олти ёшда у,

ҳусни зиёда!

Фақат эртақларда куйланар эс-эс...

Олам ташвишидан, эҳтимол, холи,

Бир умр яшаган беғам,

бепарво...

Ҳамиша рўбарў чиққандир толе,

Фақат яхшилиқни кўргандай раво...

Нақадар париваш,

нақадар гўзал!

Ким билсин, ундан ҳам гўзаллар бордир...

Лекин,

назокатда абадул-азал —

Зулайҳо бахтига ҳамиша зордир.

Хаёл дарёсида оқмоқда умри,

Айрилиқ, жудолик нелигин билмас!

Булоқдай жўшади қизлик ғурури,

Пасту баландликни назарга илмас...
Гарчи номи тансиқ

яқин-йироққа,

Мумкинми, бу кўркни кўздан яширмоқ?!
Кимлар кўксин бериб ётар тупроққа,
Кимдир ўз бўйнига солгудай сиртмоқ!
Йигитлар қалбида уйғотар ҳавас
Таймус шоҳ даргоҳи оҳанрабодай!
Куввати жозиба,

ҳар тош муқаддас,

Элчилар изғийди акси садодай...

Бири келиб,

бири кетиб туради...

Аслзодалару аркони давлат —

“Ман-ман” деганлардан совчи юради
Совға-салом билан тўкишиб савлат...
Таймус такрорларди бир гапни ўқдай:
Аввал бўйи етсин...

ўзи ҳам ҳали

Ўз қизи меҳрига тўйганча йўқдай,
Ёши ўн олтидан ошсин ақалли!
Олтин боғнинг қуши,

у ҳали эрка,

Ҳали тайёр эмас ота уйдан,
Қуёшли қадрдон денгиз бўйидан
Парвоз этмоқ учун бегона юртга...
Мана, ўн олтига ниҳоят тўлди,
Балки, тўлқин урар юракдаги дард...
Вақт етди —

ота ҳам,

қизи ҳам энди —

Қатъий бир қарорга келмоқлари шарт!
Ҳеч ким етолмайди сон-сановига
Саройдан ноумид кетган совчининг...
Иши юрмагандай овда овчининг
Табассум тепмасди ол ёновига.
Ҳамон совчиларнинг кети узилмас,
Саройдан аримас аслзодалар,
Остона супураб кимхоб, банорас —
Либос этаклари,

шоҳи — шодалар...

Аммо,

арзигудай Азиз шавкати

Молу давлат десанг,
ундан ҳам бисёр...
Карвон тортиб келган куёв иззати —
Бир жуфт ширин сўзга эди интизор.
Казо-казолардан уни фарқ қилиб,
Таймус шоҳ кўнглига тушгандай маъқул,
Совға-саломларин муқаддас билиб,
Бош устига этди совчисин қабул...
Мағрибдан машриққа кетган шуҳрати,
Ёшлик йилларининг шўхлик шукуҳи...
Айни шу кунларда Азиз қудрати
Дўстларнинг қувончи,
душман андуҳи...
Жангу жадалда ҳам,
тинч маҳалда ҳам,
Беқиёс донишманд,
тенгсиз саркарда
Ёв она тупроққа қўйдими қадам,
Жангга отланарди тонгдан,
саҳардан...
Ҳар қандай оғир жанг унга енгилдай,
Фанимни парчалаб, голиб қайтарди.
Нили муборак ҳам завқи зўр дилдай
Баҳодир шаънига қўшиқ айтарди.
Бахти кулган эди —
мардлик,
донолик,
Бадавлатлик эса ундан зиёда!
Гўзал Зулайҳога лутфан шайдолик
Таймус шоҳга манзур,
нозик ҳимодай...
Бирдан енгил тортди —
елкасидан юк,
Оғир бир юк дарҳол қулаган каби.
Суюклар ичидан гўё энг суюк
Бир куёв топгандай жилмаяр лаби...
Шундай қарор билан ўзи-ўзича
Қадам қўйган эди Зулайҳо сари —
Таймус,
ёввош тортиб худди қўзича,
Келди...
жориялар кетишди нари.

Зулайҳо

Сочларимдан тортқилама, ел,
Кел, ўйнайлик, кел ...

Таймус

Қизгинам,
танишдир, эҳтимол, сенга,
Жўмард Азиз номи,
унинг ўзи ҳам,
Элчи юбормишдир эҳтиром ила,
Ортидан совғаю салом-ла карвон...
Лутф ила сўратмиш сенинг илкингни.
Кўпларни рад этдик, ўзинг биласан,
Балки,
энди келди вақту соати...
Менинг назаримда арзигулик у,
Жангларда шон-шараф қозонган зотдир!
Йигитга безакдир юздаги чандиқ,
Тимқора кўзида куч ва эҳтирос
Тундаги машғалдек ёниб туради.
Хуллас, уни сенга тақдир йўлламиш,
Тақдир ўзи, зеро, бахтингни очгай...
Эркак ардоғида сурур топарсан,
Балолардан сени этгай ҳимоя!
Совға-саломин кўр, ҳеч бўлмаганда...

Таймус имо қилди,
тетик сиёқи,
Дарвоза очилди —
қоп-қора қуллар
(Фақат ярқирарди кўзининг оқи)
Саф тортиб,
таъзим-ла эҳтиром йўллар...

Сеҳрли,
беқиёс шоҳи, атласлар
Тўлдириб юборди кўшкнинг ичини,
Тўтиқуш сайраган олтин қафаслар
Обод қилди кўҳна сарой кечини...
Йўлбарсу арслон терилари ҳам
Тўшалди оёқлар остига ногоҳ,

Қути-қутичалар кўркам,
серҳашам,
Зеру забарлардан гангир Таймус шоҳ.
Нодир тош нуридан хона чароғон,
Кўкдаги юлдузлар тортади хира!...
Олмос қиррасида қуёш хиромон,
Феруза кўзларга осмон асира...
Мана,

бунисида саратон ранги,
Самовий саринлик бошқа бирида.
Унисида лабнинг оташ оҳанги,
Ҳақиқми,

шафақми нигоҳ қирида?!
Яна бошқасида юлдуз ёниши,
Бошқа бири эса тун каби сокин...
Бошқа бирисида ҳофиз хониши
Сўкарди минг йиллик сукунат чокин.
Ҳарир пардаларнинг нафис юзида
Акс этган қушчалар қанот қоққудай,
Нубиялик қора қуллар кўзида
Нақшлар чақмоқ чақиб,

олов ёққудай...
Яна оқиб келар ипак гиламлар —
Далаю даштларнинг ҳусни жамоли.
Оёқ қўйсанг, ботиб кетар қадамлар,
Баркут мисоли!...

Йўқ!

Булар ҳадянинг ҳаммаси эмас,
Хамир учидан бир патирдай, холос!
Фаройиб бир узук уйғотар ҳавас
Уммоннинг тубидан топгандай ғаввос!
Эҳтимол,

бир маъно касб этар бу ҳол,
Қўша қаришликка олтин никоҳдай...
Зулайҳо қошида тақдир тили лол,
Сиру синоатдан воқиф,
огоҳдай.

Азиз никоҳига ўтган йўқ ҳали,
Розилик билдирса, не бўлар, билмас...
Хаёл денгизида мағриб гўзали
Фарқ бўлган кемадай жойидан жилмас...
Сарой ҳайрат ичра сақлайди сабр,

Кундуз серғавғодир,
 тун эса сокин...
Тун буйи ўйлаб кўр!
 Майли, эртага
Жавобин берурсан, жигарим,
 эркам...

Байрам эҳтироси жушарди ҳамон,
Базмга жунади шоҳ билан меҳмон...

II

“Меҳри, Меҳри!” дея Зулайҳо нотинч...
Жория юғуриб-елиб келади —
Малика қошига ўта шошилинич,
Бир боқишда дардин дарҳол билади.

Зулайҳо

Найлай!
 Ёнаётган дарахтман гўё...

Меҳри

Маликам,
 бу юрак ҳароратидан!

Зулайҳо

Ҳеч қачон бунчалик толиқмагандим...
 Меҳри

Ҳеч қачон бунчалик сурур бўлмаган,
Бунчалик ўзига сифмаган олам!...

Зулайҳо

Шундай де?
 Ҳа, майли, сен айтганча ҳам...
Мени эса, негадир, уйқу элтади,
Толиқиш сезаман борлигим билан,
Нимадир жазм этар,
 ғашимга тегар...

Дарпардани ёпиб, қолдиргил ёлғиз,
Йложи топилса, мизғиб олайн...

Мана, оромгоҳда гира-шира тун,
Шамол шивирлаши, узуқ бир товуш —
Хаёл тузоғида Зулайҳо тутқун,
Ивир-ғазир ухлаб, кўрар эди туш...
Наҳотки,

борлиқни қила олмас ҳис,
Наҳот қитиқламас қалбин бир япроқ!
Наҳотки,
бегона кўринар тупроқ!

З у л а й ҳ о

Маъзур тут, она-Ер!
Кечир, юлдузлар —
Лоқайдлик гуноҳи тарк этсин мени!
Эшитиб турибман,
Сезиб турибман,

кеч эмас ҳали! —
Ерга қўнмоқдамиз акс садо бериб...
Шабнам шивирлашин эшитмоқдаман,
Уруғлар унишин пайқаб турибман.
О, гуллар,

япроқлар,
кечиринг мени!
Сизнинг кўркингизман,
юрагингизман,
Ҳаммамиз бир уруғ,
бир оиламиз,

Оилам,
сен юпанч этгил армуғон,
Сахий куз сафоси сингари,
дилга!..

Вужудин чулғамиш ажиб бир туйғу,
Оёқ қўйса, тойиб кетарди гўё...
Ақли бовар этмас,
қалбида кўркүв

Ўтган соатларми,
лаҳзаларми ё?

Йўлда адашгудай
у бўлар ҳайрон,
Олис-олисларда чайқалар зиё,
Сарой деворларин суриб ҳар томон —
Кенгликка қулочин отарди дунё...
Кошки,
англай олса —
ё ҳазиллашиб,
Ё ғазабдан, кимдир, беамру фармон
Пойига поёндоз тўшарди шошиб,
Оромгоҳ шишлари юлдузли осмон...
Шарбат
ер қаъридан қайнарбулоқдай,
Илдизлар атрофга соларди қулоқ,
Олам кўринарди
сирли жумбоқдай,
Уй энди уй эмас,
бепоён ўтлоқ!
Зулайҳо сочилган уруғ мисоли
Она-Ер бағридан кўтарарди бош.
Тилларда дostonдир ҳусни жамоли,
Наҳотки,
севгига бўлолмас сирдош?

— Тайёрман заррага айланмоққа ҳам!
Энди, мен —
томчиман,
ўтман,
Зулайҳо!
Оташга айланган бутун вужудим!
О, она-Ер... менга севги эт ато!
Олам
ой шуъласи билан йўғрилган,
Ер юзин қоплаган
жаннат шукуҳи...
Орзу-хаёлларим,
тарк этманг мени!
Бир қиз сизни чорлар тун қучоғида...
Мана, бир баҳодир —
Кумуш қанотли,
Гўё оқ отли
кўз-қароғимда

Парвоз этаётир —
Майсалар узра...
Эй, тангрим!
Наҳотки, мана у...
мана...

Ўтлардан йўртади,
сувда бўртади...
Бир дам ўтар-ўтмас,
гиёҳ нафаси —
Одам ҳансираши,
одамнинг саси!...

Нега, қиз жим қолди, чиқмайди пешвоз
Кўнгил берган ўша барно йигитга?
Бойси ҳаёми ё карашма-ноз...
Қадам олға эмас, кетарди кетга...
— Оҳ, жоним!
— Жонгинам!...
— Наҳот, сен?
— Наҳот?...
Фақат

шундай дерди нозик лудоқлар.
— Мана,
мен Зулайҳо!

Қалбим сўроқлар.
Кўз ёшим мавжидан топмишсан бунёд!
Азизим,
қувончим,
севгим,
севгилим,

Фаҳримсан,
бахтимсан,
ширин жонимсан!
Оппоқ-ойдин рангли совут кийганим.
Зулматли йўлларда чароғбонимсан!
Мана,
мен Зулайҳо!

Кучофингга бос,
Туйғулар жўш урар худди шалола...
Бағрингда жон берсам,
шунинг ўзи бас!
Ўтли муҳаббатим сенга ҳавола!

Шарпа

Севгимни чароғ қилдим,
Хатардан йироқ қилдим,
Ошкор этсам сиримни,
Ўзимни сўроқ қилдим.

Зулайҳо

Сир эмас, энди ошкор,
Найлай, бедорман, бедор...
Йўлингга чиқиб, кутдим
Кечалари интизор.

Шарпа

Баҳор келди, ёз келди,
Ваҳийдан овоз келди,
Бағрингни оч, муҳаббат,
Кўзлари чарос келди.

Зулайҳо

Дунё менга бир қафас,
Зўрға оламан нафас,
Юрагимга ўт ёққан
Севгими бу, ё ҳавас?

Кетма!

Кетма!!!

Кимнидир малика чорларди ногоҳ...
Наҳотки, жория бўлмаса огоҳ?

Меҳри

Бемаҳал либосда ётибсиз, нечун?
Ечиниб, дам олинг бемалол...

Зулайҳо

О-оҳ!.. Меҳри...
Нечун, ухлабман?

Меҳри

Худо ҳаққи...

Зулайҳо

Ўлмадим, ўлай деб турган чоғимда...

Меҳри

Нима?

Зулайҳо

Бахт оғушида ўлаётгандим,
Тушимга кирибди у...

Меҳри

У?

Зулайҳо

Ўша, гўзал йигит, менинг севгилим...

Меҳри

Нима гап, маликам, бу қанақа сир?

Зулайҳо

Тентак! Сен билмайсан? Оҳ, шундай барно!
Кошкийди...

Меҳри

Садқайисар бундай барнолар,
Ухланг, ором олинг, унутинг уни!

Зулайҳо

Эй, кўнгил, қандоқ қилай,
ғашми ё оташми, бу?

Бемаҳал руҳимга кирган
 дардми ё дардкашми, бу?
 Ярқ этиб шуълаланган
 ёшлигим осмонида
 Юлдузми ё шамчироғ,
 ойми ё баркашми, бу?
 Илк севгининг сеҳрими
 кўзларимни чалғитган,
 Хаёлимни банд этган —
 ростми ё адашми, бу?
 Билдимми ё билмадим,
 кўрдимми ё кўрмадим,
 Инсон десам, париваш,
 ё оху қарашми, бу?
 Нега, уйғондим, нега,
 жоним аро жанг борар,
 Муҳаббат деган нарса
 тахтми ё талашми, бу?

III

Сахро баҳорининг оқшоми кўркам,
 Юлдузни учириб кетгудай шамол.
 Қайга юриб,
 қайга қўймагил қадам —
 Ҳар ерда сен билан самовий жамол,
 Хаёл оғушида сирли бир туйғу,
 Тубсиздай кўринар ложувард осмон.
 Балки,
 тубсизликка қопқа ўзи у,
 Сен эса чўпонмас,
 бир дарвозабон.
 Юлдузлар юлдузмас,
 сурув-сурув қўй,
 Яйлов кечасини жондан севасан...
 Сону саноғи йўқ!
 Яхшиликка жўй!
 Эҳтимол, барига ўзинг эгасан.
 Эрта тонготардан жазирама кун,
 Тандирдай қизийди сувсиз,
 ташна чўл.
 Ёлғизлик йўлдошинг
 қутсиз, нурсиз тун,

Буни ҳис этмоқлик нақадар мушкул!
Нақадар тун қора,

юлдузлар ёрқин,
Истиқбол эшиги яқин-яқиндай...
(Чўпон йигит нафас олару, ҳорғин,
Идрок данагини чақар чақиндай...)

Чўлу даштдан нари —
адрни бўйлаб,
Тоғларга интилсанг, таажжуб эмас!
Майли,

сирли олам ташвишин ўйлаб,
Уни бардош билан енга олсанг, бас!
Кошки,

шунинг ўзи қилса кифоя,
Фақат орзу билан яшаса инсон?!
Қўю қўзилардан бўлак ҳимоя —
Сендан йироқдадир,
эй шўрлик чўпон!

Ўзингни,
ақлингни қийноққа солиб,
Бошингни қашлашга ҳожат йўқ,
демак,

Юлдузлар тўпини мўлжалга олиб,
Кўкларга қўл чўзиш не учун керак?
Сенга насиб этмиш фақат бир юлдуз,
Фақат битта тақдир, биттагина йўл:
Қўю қўзи боқиш кечаю кундуз,
Қора манглайингга ёзилган шу чўл,
Фақат битта юлдуз...

эҳтимол ўша —
Бошқалардан кўра ёрқин кўринар,
Кунларнинг тош бағрин ёриб ҳамиша,
Ҳаётинг йўлини ёритиб турар!
У,

севги юлдузи бўлса,
эҳтимол?
Унинг такрорланмас излари ўктам —
Одамлар қалбидан ўтган безавол,
Балки,

шунинг учун азиз,
мукаррам!

Дейдиларки,
 севги ардоқлаган дил
 Қордай оқ,
 гулдай пок,
 офтобдай иссиқ...
 Муҳаббат пойига йиқилгил, ақл!
 Адашма,
 гавҳари тиниқдир, тиниқ...
 Кун узун,
 тун қисқа!
 Вақт фалсафаси
 Ҳаёт фалсафаси билан чамбарчас.
 Боғичирой ичра наврӯз нафаси —
 Кимгадир эркинлик, кимгадир қафас!...
 Яна ўша юлдуз, бир юлдуз порлар,
 Юлдузлар ичида ўтли,
 нурафшон.
 Ошиқ юракларни ўзига чорлар,
 Дардли юракларга солар ҳаяжон...
 Сен ҳақсан,
 азизим,
 баркамол Юсуф,
 Қўзичоқ териси — ёпинчоғингдир.
 Ухласанг,
 ширин туш овунчоғингдир,
 Аммо, билолмайсан сенга не насиб?!
 Ҳали бошда бордир не-не савдолар,
 Не-не ғавғолар!...
 Ўз фолингни ўзинг очдинг дафъатан,
 Қалб косасидан дард аримай туриб,
 Бахтингни панага олгандай бўлиб,
 Бош тортдинг йилларнинг жаримасидан...
 Тақдиринг устидан чиқардинг ҳукм,
 Ҳали билмас эдинг, сени не кутар,
 Гўё адоватга бошладинг ҳужум,
 Ким билсин, бу жангда —
 ким кимни ютар?!
 Шошил!
 Ортингга боқ,
 кузат,
 қулоқ сол!
 Қўю қўзиларинг омонми, омон?

Тақдиринг китобин ўқиганинг рост,
 Такрорласанг,
 Юсуф, бўлмасди ёмон!
 Бир лаҳза ҳушёр торт,
 кўзларингни оч,
 Ой эса овчидай чўл осмонида,
 Олтин балиқ тутар қўқ уммонида,
 Кумуш тўрин ёйиб қулоч ва қулоч...
 Мудраган мавжудот гунгдай ҳангу манг...
 Ажиб ҳол рўй берди, уйқусида у
 Туш кўрди...
 Тушми-ўнг? Билмас ўзи ҳам!
 Шундай бир лавҳаки, баҳордай туйғу...
 Қалбдан олов олиб, парпираган шам —
 Назокат...
 Латофат...

Юсуф

Мен биламан,
 бу —

Сенсан,
 бахти қаро
 сирли муҳаббат!...

Тириксан,
 Тетиксан,
 бир қучоқ гулсан...
 Чўққилардан оққан кучли шалола...
 Танимаган бўлсам,
 азизим,
 кечир!

Мен —
 ташна чўпонман,
 меҳрингдан ичир!

Шарпа

Гул истасанг, гул терай,
 Тил учида бол берай.

Юсуф

Болдан шириндир сўзинг,
 Паримисан, ким ўзинг?

Ш а р п а

Гүзаллик шайдосиман,
Муҳаббат гадосиман.

Ю с у ф

Мен ҳам адоман, адо,
Сендай гадоман, гадо...

Ш а р п а

Жонгинам, кел яқинроқ,
Сени кўрай ёрқинроқ.

Ю с у ф

Дардингни ўзим олай,
Бағрингда мангу қолай...

Ш а р п а

Мангу қолсанг, жон дердим,
Гул эмас, кўнгил бердим.

Ю с у ф

Зеро,
 сен воқифсан ҳамма нарсадан!
Кел,
 бағримни исит,
 ақлимни пешла,
Кўзларимга нур бер,
 қўлимга қувват...
Юрагимга кир!...

Ш а р п а

Адашма, севгилим,
 эй, барно йигит,
Кошки, воқиф бўлсам, ҳамма нарсадан!
Мен
 кечагина бир дардсиз қиз эдим,

Кун кўрардим отам қарамоғида,
Кулги қучоғида —

Ўзимга сизмай...

Ҳали билмас эдим ҳаёт маъносин,
Кувончнинг сўнггидан кувонч кутардим,
Никоҳ гулчамбарин ўйлаб ўтардим...
Ногоҳ

севги нақли кўзёшдай ювди
Рухсоримнинг сохта бўёқларини!
Лекин, беҳабарман, билганим фақат —
Лабларим ёнмоқда, лабинга ташна,
Қўлларим талпинар қўлларинг сари,
Кучоқлар кучоққа қовушса,
кошки,
Олмос қиррасидай жилоларга бой
Севги саргузашти, хилват сирлари...

Ю с у ф

Сен ҳақдисан...

аммо, не учун —

Узоқлаб борасан,

о гўзал хилқат,

Тўхта!.. Тўхта...

қайдан топарман сени,

Қачон

ва қандай?

Айттил исмингни?...

Ортидан югурди, афсуски, афсус,
Шарпа йироқлашди, икки орада
Кенглик пайдо бўлди,

толиқарди кўз —

Тикилсанг...

ҳа, яна ўша савдо-да!

Аранг илғаб олди сўнгги ундовни,

Акси садони:

“...лайҳо!...”

“...лайҳо-о!...”

Бебурд

қофиялар қалашганидай

Қалашиб ётарди узуқ товушлар...

Юсуф

Муҳаббатми, бу, найлай?!
Алдаб кетдими, пойлай...

Юрагимни най қилиб,
Йўлига чиқиб, чалай.

Бир кўрдиму, зор қолдим,
Бемаҳал бедор қолдим.

Қайга кетди париваш?
Нохушу ночор қолдим.

Тасвирин ёд этарман,
Изларидан кетарман,

Кўнгил бердим бир кўриб,
Тополмасам, нетарман?

Юсуф дард чекарди,
тун ўтмас ҳамон,

Оқ-ойдин кечанинг чароғбони ой,
Ёнган шамга бир-бир уфургансимон

Ғуж-ғуж юлдузларда сўнарди чирой...
Ўша соҳибжамол, балки, қошида?...

Балки,
бир кўрару тарқалар хумор...

Тонг
ҳали тун билан кун талашида,
Офтобни кутгандай интиқ,

интизор...
Ой совуқ нур сочар ёқимсиз боқиб,
Малика турарди гўё гиргиттон —

Кулига қош қоқиб,
дилга ўт ёқиб,

Ҳолбуки, ўликдай лоқайд ва бежон...
Начора!

Бир нафас ухламоқ керак!
Уйкуда тушига кириб, эҳтимол,
Тасалли топса, ҳеч ажабмас,

юрак!...
Уйқуни кўзлардан ҳайдарди хаёл!...

Қўйлар маърашарди. Ит эса ҳушёр...
Шаббода эсарди ҳорғин, бедармон,
Атрофда сокинлик эди ҳукмрон,
Юсуф мудраб, кетди уйкуга ночор...
Чўчиди...

тўсатдан уйғотди кимдир...
Кўю кўзисидан безовтами ё?
Кўзларини йиритиб очди-ю,
жымдир,
Бўлмағур ваҳима кўнглида пайдо...
Қаршисида кўрди икки жуфт оёқ,
Осмонга устундек турар ғўдайиб...
Ерда ётган —

қонга бўялган пичоқ,
Гўёки қарарди унга ўқрайиб.
Юсуф дод солгудай бўлди ғазабнок...
Дарҳол ўзин тутди,

таниди барин,
Таниди қўлдаги нақшдор ханжарин,
Лекин, бу ханжардан ким бўлур ҳалок?!
Боқса, оғалари турар қошида
Ва ётар териси шилинган кўзи...
Минг хаёл айланди ёлғиз бошида,
Бўғзидан

бўғилиб чиқмасди сўзи.
Бирдан қонли қўллар ёпишди унга,
Нима гап? Кошкийди, боисин билса!
Ё ғафлат босдими, алданиб тунга?!
Умрида биринчи бундай ҳодиса...

Биринчи оға

Кўрсатиб қўямиз кимлигин,
Бузмасдан саҳронинг жимлигин.

Иккинчи оға

Ана у, бир ўзи қояда,
Ойдиндан нарида, сояда...

Биринчи оға

Пайтидир, қўй-қўзи ухлаган,
Наинки, бир ўзи ухлаган?

Иккинчи оға

Ҳай, қани, тур, сўтак, жавоб бер,
Кўнглингда қулоқ сол, нима дер?

Биринчи оға

Дамингни чиқарма, эркатой!
Сен учун у дунё яхши жой.

Юсуф

Оғалар, менга бу не жазо?
Гуноҳим нимадир, ё олло!

Иккинчи оға

Гул бўлсанг, нур бўлсанг, ўзингга,
Бас, пичоқ қўяман бўғзингга!

Юсуф

Қўл тортинг, оғалар, бу ишдан,
Пушаймон бўласиз қилмишдан.

Биринчи оға

Тилингни тий, хумпар, ўласан,
Чўлдаги чечакдай сўласан.

Иккинчи оға

Ҳа, шундай, энди йўқ иложинг,
Пичоқнинг тагида гултожинг.

Юсуф

Адашманг, оғалар, адашманг,
Жиноят устида кўп шошманг.

Биринчи оға

Яна тилин тиймай гапиради-я,
Гўёки, ҳеч нарса билмас кишидай...

Падаримизнинг кўзин тиндирган
Шу сенинг барнолигинг,

донолигинг,

Оқибат, шумшайиб қолдик-ку, билсанг,

Йул ёқасида ётган тошдай
беқадру қиммат...

Отамиз

у ёққа-бу ёққа ўтса ҳам,
Тепкилаб ўтади...
Сен-чи, сен? Ҳамиша кўз қароғида!
Сенга насиб бўлди таҳсин,
эътибор,

Инъому мукофот,
эъзозу икром...

Яна бу етмаганидай,
яна...

Иккинчи оға

Ҳа, яна...

Биринчи оға

Яна сен, падаримизни —
Чалғитиб,
гангитиб,
тойдириб йўлдан,
Бутун бир мероснинг улкан улушин
Ўзингники қилиб олдинг...

Юсуф

Худо ҳаққи,
ҳасад бедаво,
Ҳасаддан сақланинг! Гапнинг очиги —
Меҳру муҳаббатли, инсофли бўлинг!
Қўю қўзи боқинг даштни тўлдириб,
Най чалинг, яйрасин ўтлар, ўтлоқлар,
Кулсин хушвақтликдан гуллар,
япроқлар!...

Биринчи оға

Сен —
иблис,
илоннинг ёғин ялаган...

Юсуф

О, оға, оғалар!

Нечун, бу зўрлик?...
Отам пойига бош қўйиб,

сўрайман,
Сизга буюрсин у топган молу мулк,
Менга ҳожати йўқ бир чўпини ҳам!

Биринчи оға

Яна доғулилиқ қиляпти-я!...

Биласан,

отамиз феъли атворин,
Сен айтдингми,

тамом-вассалом,
Бебахра қилади ҳамма нарсадан!...

Юсуф

Ё раббим!..

Биринчи оға

Ҳа, қани, кийимингни еч,

Сўнг,

дарров, мана бу сўйилган қўзи —
Қонига бўяб ол уни!

Юсуф

Нима қилмоқчисиз?.. Гуноҳ-ку,
гуноҳ!

Наҳотки,

бир қорин талашиб тушган —
Одам бир-бирининг ўштини еса,
Қорақуртдан

нима фарқи бор унинг?!
Чидаб бўладими бундай даҳшатга?!
Мальунлик эмасми, оға-инини —
Ўлдириш,

қон тўкиш!

Сўнг юволмайсиз,
Юволмайсиз,
хайҳот!
Ҳеч вақт,
ҳеч қачон —
Қўлни ювган каби юрак қонини!!!

Биринчи оға

Сен,
бу гуноҳнинг ташвишин тортма,
Ўзингни ўйлагил, ўзингни!
Само ўзи берсин сенинг жазонгни!
Бизга
фақат қолди оёқ-қўлингни
Маҳкам боғлаб, сувсиз қудуққа ташлаш!
Бошқасин — ташналик,
чўл ҳарорати
Ҳал қилади ўзи...
ҳа, қани, тез бўл!...
Кейин кўрсатамиз падаримизга
Қонга бўялган бу усту бошингни...
Деймизки, қандайдир ваҳший ҳайвонлар
Саҳрода шўрликни ғажиб ташлабди...
Биров
сени излаб ўлтирмайди ҳам!..

Юсуф

Жаҳаннам қаъридан чиқдимми овоз?!
Ажал ҳансираши —
эшитганларим...
Сиз —
инсон эмассиз,
йиртқичнинг ўзи!...
Йиртқичдан баттарсиз! Мен эса ёшман,
Яшашни истайман!
Англадим энди,
Сизни тутақтирган менинг ёшлигим!!!
Кўркам ёшлигимни кўра олмайсиз,
Қалбингиздан биров узиб олгандай!
Тақдир косасини тўнтариб, тўккан,

Нетай! Гоҳ идрокдан зўр келар туйғу,
Гоҳ ҳисни жиловлаб қўяди ақл!
Ўша жараёнда,
Ўша замонда...

Гарчанд,
китобхонга қиссадан ҳисса —
Қуёш кўрингандай қиш-қаҳрагонда...
Қандай тузоқ қўйма одам зеҳнига,
Фақат илингани бўлади аён,
Ахир,
қалб қуш эмас,

даврон саҳнига —
Эскирган услубда тикласанг ошён?!...
Эски йўлдан ўтган бўлсам ҳам,
аммо,

Чанг-тўзонда қолиб кетганимча йўқ...
Эски мавзуларда янги муаммо
Ҳал бўлса ажабмас,
зотан кўнгил тўқ!

Аруздан чекиндим, бармоққа ўтдим,
Маснавий қўл келмай қолди...
бепарво —

Қофия кечикса,
кутмай иш тутдим,
Оқ шеър жонимга киргандай оро!..
Ҳазрати Дурбекка илтижоим бор,
Мавлоно Жомийдан сўрайман узр!
Кимни кўрган бўлсам бу йўлда —
зинҳор

Ундан ўгинаман,
тутишин маъзур!
Кўҳна ривоятлар бағрин очса ҳам,
Лекин, унга руҳан кирмоқлик қийин.
Зиддиятлар аро топмасман барҳам,
Ўтмишим барқарор,
тарихим тайин —

Яралгандир ҳаёт силсиласида,
Улоқтириб ташлаш кўзлардан нари —
Шаку шубҳаларнинг зилзиласида
Қурбон бергандай гап айни маҳали...
Яна

Ўша Юсуф,
Зулайҳо нақли...

Яна ўша офир, чалкаш йўл, ҳатто,
Эътироз билдирса танқидчи ҳақли,
Ҳамдард бўлолмаса дилдан, мабодо!
Баҳсга ҳожат борми?

Балки, йўқдир, йўқ!
Ҳожат бор деса-чи, кўрмайман иллат.
Давру даврон эса мисолга тўлиқ,
Тарих кошонаси қаватма-қават...
Тортинманг,

кўз ташланг,
ҳар бир қавати
Замину замондан беради дарак.
Инсон тарихга бош суққан соати —
Баҳс алангасида ёнади юрак...

Яна
ҳамма нарса бошланар бошдан,
Гўё ўтмиш йўқдай,
эзгулик йўқдай...
Тўғридай туюлар қарасанг ташдан,
Тўғри эканига кўнгил ҳам тўқдай.

Яна,
яна ўша эски бир жумбоқ!
(Тарих қонуни шу,
йўл-йўриғи шу...)

Мол-мулкка,
кўркка ким ҳирс қўймас, бироқ,
Ундан гўзал ёшлик, ўктамлик бор-ку!
Ёшлик —

нурдай тиниқ,
тонгдай оппоқлик,
Шалоладан учган қатрадай олмос!
Ёшликни кафтда тут,
умри ардоқли,

Эй, одам,
одимни ўйлаб,
ўлчаб бос!

Наҳотки,
тарангдир яна асаблар!
Наҳот,
тарих ўзи бўлмаса сабоқ,
Олчоқлик қолдирган наслу насаблар

Тун кўйнидан чиқса,
 кўлида яроқ!
Наҳотки, тафаккур адашса йўлдан?!
Жаннатни кўйса-ю, кирса дўзахга,
У дунё турса-ю,
 бу дунё кўлдан —
Кетса,
 ҳожат борми яна изоҳга!
Йуқ!
 Тиним билмайди ҳаёт дарёси,
Эски ўзанлардан
 янги йўл топар,
Инсон эҳтироси —
 замон нидоси
Буюк бир театр эшигин қоқар —
Саҳналар алмашар,
 ўша драма,
Ўша ўйинчию
 ва ўша ўйин...
Гарчи,
 узмаса ҳам кўзини ҳамма
Бир хил ўйин кўриш,
 эҳтимол,
 қийин!
Лекин,
 режиссёрнинг хушёрлигидан,
Ўйидан,
 дидидан —
 таҳсин,
 гулдирос...
Юрагида сўнмас ўт борлигидан
Нигоҳида ёнар идрок, эҳтирос...
Тарих гилдираги босар олдинга,
Уни ўз ортига қайтариб бўлмас!
Йўл-йўлга на ўшар,
 ойдин ойдинга!
Менинг
 шеърим йўли —
 зулматли йўлмас!...
Демак,
 ривоятнинг мазмунига боқ,
Ўтмишнинг йўллари чалкаш бўлса ҳам,

Йўлдан адашмаслик йўлчига синоқ,
Манзил-манзилларда ёқиб ўтгай шам...
Яна

йўлда йўлчи этади давом,
Тарих гилдираги айланар тинмай...
Изларни из босар алмашгандай ном,
Замон турар гўё маррадан жилмай.
Воқеалар фақат жой алмаштирар,
Ёзиб улгуролмас шоир қалами...
Қани,

қувиб кетдик,

йиллар қадами —

Қувган билан етмас, кўз қамаштирар...
Йўл-йўлакай қанча талофат, қурбон,
Аммо, ўлжадан ҳеч дарак йўқ, дарак!
Ўша ўзимизга яқин, қадрдон
Юсуф, Зулайҳони қўмсайди юрак.

ИККИНЧИ БОБ

I

Саройлар ичида ўзга бир сарой,
Бағрини кенг очиб турарди танҳо.
Нақшинкор айвонлар касб этиб чирой,
Мармар камалак-ла ўралгандай боғ...
Яшил хиёбонлар отгандир қулоч,
Қўшкка бахш этгандай ажиб манзара.
Қуёш Нил бошида худди олтин тож,
Дарё соҳиллари —

бепоён дала...

Манзил-манзилларда ўлчашгандай бўй
Барваста хурмозор қулф уриб ётар.
Шаббода найидан тараларди куй,
Оқ-ойдин кечалар,

эрта тонготар...

Токларда қаҳрабо узум бошлари
Меҳмон қадамига мунтазир гўё.
Оқ булут парчаси соя ташлади,
Соя ташлагандай идрокка рўё...
Азиз саройида сукунат ҳоким,
Холис,

ҳашаматли хоналар жимжит...

Ҳамма нарса қотиб қолгандай сокин,
Ва қотиб қолгандай бутун бир муҳит!...
Ёзнинг жазираси, айна бир чошгоҳ
Хумдаги асалдай эрир эди, нам...
Мавжудот мудрарди, лек Азиз огоҳ
Оқ саройда шахмат сурарди шахдам,
Ва зимдан кузатиб турарди

Нофур —

Филни қандай олиб бораётганин...

А з и з

Йўлингдан адашдинг чоғи,
мўйсафид!

Н о ф у р

Не қилай, ҳимоя мустаҳкам эмас,
Сиз эса, жанобим, хавф солмоқдасиз...

А з и з

Ҳа, давом эттиргум...
Филни оламан!

Н о ф у р

О-о, жанобим, қайта юриш
мумкинми?

А з и з

Кечикдинг, мўйсафид!

Н о ф у р

Илож йўқ, таслим...

А з и з

Вақтида тан олиш маълубиятни —
Бу ҳам шарафлидир.

Маъзур тут мени,
Қайтадан юришга ўрганмаганман,
Шахмат ҳам,
билганга,
ҳаётнинг ўзи!

Жангда

хавф остига қўйиб тақдирин,
Ё юриш режасин нотўғри тузиб,
Душманга йўл берсанг, борми, ортингдан,
Ёки бу ҳолдан ҳам яна баттарроқ
Сарой аёнларин айёрликлари...

Қайта юраман деб хомтама бўлма,
Ўз хатонгни тузат ўзга йўл билан
Ёки тан олавер мағлубиятни!...

Хатога йўл қўйсанг,

шундай бўлади!...

Ачинмайман умрим ўтганига ҳеч,

Жангу жадаллардан,

қирфинбаротдан,

Ўчирса — ўчмас бир чандиқ орттирдим,

У юзимга мангу муҳрлангандай,

Лекин, бу ишимдан қилмайман афсус!

Юрдимми, қайтмайман!

Қайтмайман асло!

Бир юришда

қанча мулк ва шон-шуҳрат,

Фиръавн иззатин,

меҳрин қозондим...

Фақат бир нарсани бой бердим, холос,

Севгини...

у нотинч чўнг ҳаётимда

Нурли камалакдай ёниқ қоларди...

Ҳайҳот! Қайнаб ётган уруш қозони —

Оловида

ногоҳ куйиб кетдимми?!

Лекин,

мен бахтлиман,

энди бахтлиман,

Вақтида англадим ўз хатоимни,

Қачон тузатаман уни,

билмайман!

Сенга тўғриси айтсам,

мўйсафид!

Ўша

Зулайҳонинг матога тепчиқ

Сирли суратини бир бор кўрдиму,

Бағримни ўқ тешиб ўтгандай бўлди!...

Билдимки

Зулайҳо жуда ҳам гўзал...

Розилигин олдим,

шундан бахтлиман...

Бахтлиман кемалар карвонин кутиб...

Ўша

сўнгсиз карвон-карвон кемалар

Уни олиб келар менинг қошимга.
Йлоҳий интиқлик онларини ҳам
Чўзилиши ҳаққи бахтлиман,
бахтли!

Мен
қаттиқ кунларга қайғудош
одам,
Бахтиёрман, Нофур!

Нофур

Кўриб турибман!
Бахтиёрман мен ҳам... аммо,
кечиринг,
Чорламоқда чоғи мени аллаким,
Билмадим, ким келди?

Азиз

Ким?

Нофур

Қараб келай!..

Нофур узоқлашди. Ёлғиз қолди у,
Нигоҳида
ноёб чархланган туйғу...

Азиз

Маили, ёшинг ўтса ҳам
бошинг омон бўлса, бас,
Қош қорайса, қошингда
қоши камон бўлса, бас!
Қалбинг ўзи бир китоб,
ўқилганми ё йўқми,
Ўқилганда муҳаббат,
ҳатто армон бўлса, бас!
Кексаликни хўрлар ким,
соқит қилиб умрингдан,
Хўрлаганларнинг ўзи

чангу тўзон бўлса, бас!
Ҳар кун эмас, ҳар нафас
ганимат десам, кулма,
Лекин, умринг қолгани
бепушаймон бўлса, бас!
Ишқингни намойиш эт,
дилдаги ҳароратдан
Юзи куйиб, аламнинг
номи бўҳтон бўлса, бас!
Не қилсанг қил, эй кўнгил,
номардга қилма муҳтож,
Жондан жудо бўлсанг ҳам,
жиндай имон бўлса бас!

Зимдан назар солсанг, ўтгандай ёши,
Оқ булут бўлаги —

оқарган боши...
Манглайида ғаддор йилларинг изи,
Йиллар эса ортда қолмиш ордона,
Ҳали яшил чинор,
кучли илдизи,
Ҳорғинлик,
кексалик унга бегона...
Сарбаланд, келишган қадду қомати,
Ўз сўзли,
ўзига-ўзи хўжайин...
Ғойибдан келгандай бахту омади —
Улоққа кирганда совруни тайин...
Нечун,
тонготардан асаблар таранг?
Ҳолбуки, турар тўй остонасида.
Лекин, кун ўтарди имиллаб, аранг...

Азиз ўз кўйида,
ўз хонасида,
Нофур айёрона, кўл қовуштириб
Таъзим-ла киради жилмайиб, хушҳол...

Нофур

Туя карвонларин нақ қалаштириб,
Хорижий савдогар олиб келмиш мол...

А з и з

Кирсин!

М а л и к

Салом алайкум,
Жаноби олийлари...
Азиз кўз ташлади дарвоза томон,
Чеҳраси очилди,
думоғи ҳам чоғ...
Оқсарой олдида турарди карвон,
Тўйга тўёнадай буюм тоғу тоғ...
Малла соқол меҳмон —
сўзамол Малик
Ипақдек эшилар Азиз қошида,
Салобат босарми, қарай олмас тик,
Шундай ўзин тутди аввал-бошида,
Сўнг бирдан ёзилди...

М а л и к

Рухсат этсангиз,
Майли, айлантирай савдо чархини.
Қадру қимматига молнинг етсангиз,
Кўкка кўтармайман унча нархини.

А з и з

Ҳа, қани кўрсат-чи, гапни кўп чўзмай!...
Нофур

Баракалло! Балли!

М а л и к

Олтин узук,
мана, кўзни олади.
Жавоҳир ёнади жаннат тошидай!
(Бири ёқса,
бири ёқмай қолади
Рухига номонанд кекса ёшидай...)

Мана,
ой нуридан тўқилгансимон
Зарбобу кимхоблар,
атлас-шоҳилар...
Ҳақиқдай бир палак —
юлдузли осмон,
Ипак чойшабларда ўйнар оҳулар.
Дарвоқе,
соққалар фил суягидан,
Жондан бўлак ҳамма,
ҳамма нарса бор.
Ойна пардаларнинг ол жиягидан,
Маликамиз уйи кулса, эҳтимол...

Малик бирин қўйиб,
бирини олди,
Мақтовдан лаблари тегмас лабига.
Азиз назар солди,
ҳангу манг қолди,
Лекин, тўғри келмас эди таъбига...

А з и з

Ҳаммаси ўлик мол,
юрақдан нари,
Мен уларни илк бор кўришим эмас.
Бундай буюмларнинг бари,
аксари,
Авлоддан-авлодга ўтган дастма-даст...
Малик бўш келмасди, харидга йўллар,
Ҳатто, зебигардон,
тиллақошгача...
Ёйиб,
кўз-кўз қилиб кўрсатар куллар...
Улар учта эди,
бири бошқача...
Иккиси эзилган,
ҳорфин ва пачоқ...
Бириси барваста,
фусункор, дуркун,
Миср саҳросидай ҳаётга чанқоқ,
Тундай кўзларидан сачрарди учқун...
Демак,
бўм-бўш эмас бу кўҳна дунё!

А з и з

Мен рози...

худога ёқар ишни қил,
Совға этгил менга ўша кулингни,
Мен ҳам бу ўринда қарздор қолмайман,
Савдолашиб турма,
қани, тезроқ бўл!
Тушундингми?

М а л и к

Ҳа-да...

тушундим... жаноб...

А з и з

Мана бу бошқа гап!

Ҳисоб-китоб қил,
Нофур,
қани тез бўл, хасислик қилма!
Сен,
эй ўктам йигит, бу ёққа келгин!
Отинг нима?

Ю с у ф

Юсуф...

Янгради шовқин.

Нилдаги кемалар кўзғалди ногоҳ!
Кемалар сафига солгандай тўлқин
Бир кема еларди,

юрт ундан огоҳ...
Ғафлат босиб ётган поёни йўқ боғ
Кема йўлларига гуллар сочгудай!
Ҳатто, бутазорлар силкитиб япроқ
Иложин топса гар бағрин очгудай...
Мудраган борлиққа жон кирди худди,
Дарахтлар бўй чўзиб, дарёга боқар.
Дарё қувончининг йўқдай ҳудуди,
Азиз саройининг қопқасин қоқар...

Чағалоқ учарди яшил қирғоқда,
Елканни

мергандай мўлжалга олиб.
Қушиқлар янграрди йироқ-йироқда,
Ошиқ юракларга ҳаяжон солиб:

— Елкан елар, ел елар,
елкан ичра ким келар?

— Маликаи Мағриб,
Маликаи Мағриб...

— Нил чайқалар, Нил ўйнар,
Нил қўнида ким куйлар?

— Маликаи Мағриб,
Маликаи Мағриб...

— Кўкда ойми ё юлдуз,
Тунни ким қилди кундуз?

— Маликаи Мағриб,
Маликаи Мағриб...

— Дилларга ким ўт ёқди,
Севги эшигин қоқди?

— Маликаи Мағриб,
Маликаи Мағриб...

Уфор алангаси ўт олиб дилдан,
Атрофга таралди муаттар бир ис.
Шаббода сеҳридан опа-сингилдай
Ачомлашар хурмо,

атир гул,
ялпиз...

Еллар ошиқади,
эллар шошади
Елканлар ортидан қувиган каби.
Кема орзиқади,

манзил ошади,
Қайда кўз тутгани,
қайда матлаби?!

Мана,
у қирғоққа урилиб бирдан
Тўхтади...
тўхтади қайиқчалар ҳам...

Ҳамма тикиларди у ер-бу ердан,
Азиз кутиб чиқди, ўзи пешқадам...

Унинг кўз олдида серҳашам кема,
Қаёққа қарама олтину кумуш,
Нақшинкор, ўймакор ёғоч жимжима...
Начора!

Англолмас —

Ўнгими ё туш?

А з и з

Эй, Муҳаббат, ким қасоскор,
Сенмисан ё менми, айт?
Занжирбандман, ким халоскор,
Сенмисан ё менми, айт?
Ой десам ой, кун десам кун,
Ярқ этди соҳибжамол,
Гўзаликка ким харидор,
Сенмисан ё менми, айт?
Бунчалик ҳеч топмаганман
Кексалик шукуҳини,
Бахтимни ким қилди бисёр,
Сенмисан ё менми, айт?
Шону шуҳрат довдиратди,
Ўтди умрим жанг аро,
Дардимни ким этди ошкор,
Сенмисан ё менми, айт?
Бағрингни оч, эй муҳаббат,
Совуқ қалбимни илит,
Ким самимий, кимдир маккор,
Сенмисан ё менми, айт?
Йўлларингга гуллар сочсам,
Ошиқ кўнгил боғидан,
Ким хўрсиниб, йиғлар зор-зор,
Сенмисан ё менми, айт?

Зулайҳо кўринди —

оловли кўзлар

Қуёш ўлкасига буюрди ташриф;

Худди

ой гирдида гуж-гуж юлдузлар,

Кошкийди,

ҳар бирин қилолсанг таъриф!

Бир лаҳза сукунат сақлади борлиқ,

Соҳилга шавкатли Азизнинг ўзи —

Келди-ю,
атрофни тутди ҳайқириқ...
Нурга чайилгандай кўринди юзи,
Абжир қўли билан қиз қўлин олди,
Зулайҳо

ҳис қилди, уни эрмакдай...
Фурур билан сарой сари йўл солди,
Сарой қалтирарди эски

безгакдай.

Дарвоза ёнида турарди Малик —
Ҳурматли савдогар мол-мулки билан...
Ким-кимдан, билмадим, олгудай алик,
Юзларда андиша,

минг кулки билан...

Юсуф ҳам шу ерда,
таажжуб бир ҳол!
Эҳтирос ўт олиб қизнинг қонида,
Кўзида акс этди шак-шубҳа, савол...
Одимлар сустлашди,

тиқилди нафас,

Шу йигит эмасми

тушда кўргани!

Ногаҳон очилиб сирли бир қафас,
Бошига қуш бўлиб
учиб кўнгани...

Лекин,

ҳайронликдан,

кул либосида —

Юсуфни кўрганин сезмас эди ҳам!
Гўзал Зулайҳонинг ишва-нозида
Орзу ушалгандай,

хушнудлик кўркам...

А з и з

Маъкулми?!

Бизнинг бу, олий саройда —
Ўз саройингда, менинг маликам,
Ҳали кўп, сен билмас гаройиботлар...
Барини кўрасан ўз кўзинг билан...

Азиз ва Зулайҳо қадам-бақадам
Ичкари киришди...

ташна гиёҳдек

Юсуф тикиларди,
 қалбида алам,
Офтоб қовжиратган юзи сиёҳдек...
Йул устида ўзи турарди танҳо,
Бўғзига гиқилган эди дил сўзи!...
У ўтди...
 бу ўша,
 ўша Зулайҳо,
Тушида кўргани —
 севгининг ўзи!

Юсуф

Эй, тақдир, бундан ҳам
 яна баттари борми?
Ишқ олами ошиқ қалбга
 шунчалик торми?
Тушимда кўрдиму,
 ўнгимда бўлдим асир,
Айтинг, ўшал ёрми,
 ё доғули маккорми?
Севги сеҳри довдиратиб
 қўйдими, билмам,
Лабларимдан учаётган
 ўтми, шарорми?
Рашким қўзғаб,
 шамширига дуч келдимми ё,
Тилим забун, не ҳолат бу,
 сиру асрорми?
Висол бундай юз бергунча,
 кўзларим менинг
Оқиб тушса бўлмасмиди,
 шафқатга зорми?

II

Баъзан саҳифалар варақлаб,
 узоқ,
Хаёлга толасан, турфа ҳодиса
Бир-бирин пойлайди қўйгандай тузоқ,
Мабодо илинса, шоирга маза...
Демак, омадининг келганлиги шу!

Қаерда эшитган, қаерда кўрган;
Қаерда учратган,
 кимлардан сўрган,
Ким билан баҳслашган, гап бундамас-ку?!
Воқеа борми, бор!

 Ривожки керак!
Кошкийди, ўт олса йилтиллаган чўғ!
Ростдай эшитилса, кошкийди, эртак!
Кулоқлар қоматда,
 кутгандай йўриқ...

Начора!
 Қалб-қалбга қовушмас, шўрлик —
Севишганлар ҳамон сарсон-саргардон!
Муҳаббат

 ошиққа қилгандай зўрлик,
Жудолик дардидан юзлар заъфарон...
Илоҳий бир тушдан бошланди бари,
Хаёлда рўй берди севги ва висол.
Кошкийди,

 лаҳзалик кувонч, ақалли,
Туш эмас, ўнгида кўрсатса жамол?!
Бу,

 фақат бир орзу,
 ҳамма гап шунда!
Орзу эзгуликдай ҳар вақт ушалмас!
Дард эса кўнгилга тушган тугун-да!
Бўшатай десанг ҳам

 дарров бўшалмас!
Юрак ва ақл аро абадул-азал
Зиддият ҳоқимдир, зиддият ҳоқим!...
Ҳали беллашмаган иккита полвон
Даврага киргудай бўлса беомон,
Ғалаба тақдирин вақт этади ҳал,
Наинки полвонга,

 хастага ҳақим!..

Вақт!

 Вақт!

 Шундай омил

 ер қатламидай
Тарих қатламларин яратар аста,
Давру давронларнинг жамул-жамидай
Лаҳзаларда яшар,
 яшар нафасда...

Дейдилар: вақт ўтар, гўё бир дарё,
Балки, инсон ўтар,
вақт туради тек!

Лекин,
вақт бешафқат,
бефарқ,
бепарво,
Ҳаёт тезлигига сақлангандай кек!
Ривоят,
бу, ҳали ҳаётдан олис,
Аммо, нурга ташна,
юракка интиқ...

Тарих қатламларин ағдарсанг холис,
Ҳамиша вақт етмас,
Вақт хасис,
Инжиқ!
Демак,
қадамларни илдамлаш лозим,
Ортга эмас,
энди фақат олдинга!

Келажак ёритар
ўтмишнинг изин,
Лекин, вақт етмайди яна якунга!
Санъатда ҳассослик отамеросдир...
Ўзгаси —

йўнғичқа йўнгандай эрмак!..
Мавқе,
матлаб муҳим,
муҳим асосдир —

Достонми,
қиссами, тушми ё эртак!

Найлай!
Яна ўша якка оёқ йўл,
Пасту баландликка бераман бардош...
Кошкийди,
кенг йўлга чиқолсам,
ўнг-сўл —

Бағрини очса-ю,
олиб кетсам бош...

Балки, учратардим манзилма-манзил
Севишган қалбларни хилватда, ҳамдард...
Йўқ!

Йўқ, бу ўнг эмас,
туш-ку, беҳазил,

Ҳаётга яқинлик шарт эканми?

Шарт!

Ким дунё ташвишин қилса сарҳисоб,
Боши берк кўчада кўрар ўзини...
Кўчалар.

кўчалар гўё шоҳ китоб,
Адашган йўлчига айтар сўзини.
Яна йўллар...

йўллар этади давом,
Чўзилиб кетади йироқ-йироққа...
Мен ҳам бобдан-бобга ошаман довон,
Қалбимни тиккандай қалтис синоққа!

III

Тонг отиб,

кун ботиб,

ойлар ўтаркан,

Йилларни қувалаб келади аср...

Гоҳ унинг,

гоҳ бунинг ташвиши билан

Кўз очиб, юмгунча, замон —

бир фасл...

Заҳмат-ла яшайсан,

қалбингда орзу:

Қанча мева берар давр дарахти?..

Олов эҳтиросу.

умид парвози —

Ўзгартмас

ҳеч қачон юриш шиддатин!

Фурсат ғаниматдир!

Ўзинг ўйлаб кўр!

Кутганинг ортингда қолиб кетади,

Ёшлик туғёнларин босиб зўрма-зўр,

Юсуф эзгуликни идрок этади,

Зеро, умри шуни этмиш тақозо,

Тақдирда нима бор, билмоқлик қийин!

Начора!

Қулоғи динг эди, аммо,

Лаблар муҳрланган,

тиярди тилин...

Бор бўлса, миннатдор,

йўққа қаноат...

Балки,
манглайига ёзилгани шул!
Тақдири азалга сақлаб садоқат:

— Сабр қил,
унутма, — дер тақводор қул!...

Бироқ,
у дастлабки кунлардан буён
Азиз эътиборин қозонган эди,
Сарой ҳаётига боққандай ҳайрон,
Ўзини ўзгача тутарди энди.
Ҳукмдор амри-ла этилди тайин
Доғули Нофурнинг ноиби қилиб;
Ҳасадгўй қария кун ўтган сайин —
Қўрқарди ўзининг рақиби билиб...
Юсуф қулоғига чалинар садо —
Беибо аёнлар фисқи, миш-миши...
Баъзан парво қилса,
баъзан бепарво,
Кўз олдида тундай севги ташвиши...
Начора! Хоҳлару, хоҳиши йўқдай,
Зулайҳодан ўзин холи тутади...
Лекин, кезар экан ягона кўкда
Юлдузни ой қандай ёнлаб ўтади?
Тақдир ўйинини ҳал этар фурсат!
Ҳали,

не савдолар тушар бошига!
Бу сирдан беҳабар аркони давлат —
Азиз чорлар эди уни қошига...
Нимадан гап очар —

қайси масала,
Деҳқонлар турмуши унга аёнми?
Чорваси ёйилган далама-дала
Чўпон бадавлатми ё нотавонми?!
Қилич ҳали қинда, аммо тунлари
Чақмоқ чақиб,
янграп момақалди роқ...

Жангу жадалларда ўтган кунлари
Саркарда ёдида сўнмас шамчироқ...
Азиз келтирарди бир дунё мисол —
Ёв устига қандай ташланганидан,

Арзимас бир нарса туфайли

қаттол

Юз йиллик урушлар бошланганидан...
Қўрган-кечирганин гапириб, такрор,
Ром этарди Азиз йигит кўнглини,
Қариган чоғида тангри ҳам бекор
Унга йўлламаган доно қулини.
Юсуф сиймосида кўрар эди у
Самимий жўш уриб турган туйғуни,
Гўё ўз ҳукмига бўйсунмас қўрқув —
Забгидан тарк этмиш эди севгини...
Йигит кўринишдан турарди хомуш,
Хаёл денгизига чўккандай чуқур.
Ҳамон ихтиёрин ўғирларди туш,
Ўша туш,

сирли туш —

оқ-ойдин,

биллур...

Лекин,

Азиз унга кун ўтган сайин
Ишонч кўзи билан қулиб боқарди.
Рад этмас эди ҳеч қулбачча раъйин,
Ақли тиниқлиги жуда ёқарди.
Ҳар қандай чигалга топарди ечим,
Қийиндан-қийинни этар эди ҳал!
Гарчи, суҳбатдошинг тинглар экан жим,
Ўз сўзинг ўзинга дастуриламал...
Юсуфни сарқарда кўнглидагидай,
Анча ёш бўлса ҳам ҳурмат этарди.
Туш эмас, кўргани ўнгидагидай
Кўз олдидан

энди бир-бир ўтарди.

Ҳамон юрагида бор эди бир ғаш,
Ўзи ҳам билмасди қайдан бу туйғу?!
Хиёнатдан қўрқар,

қўрқарди яккаш,

Садоқат руҳига берарди урғу!
Гоҳи-гоҳ гап қочса, нозик нуктадан —
Бирдан Юсуф қалби қалқиб кетарди.
Кекса лашқарбоши чиқиб ўртадан,
Уруш майдониға, балки, йўртарди...
Балки, овға бориб, қайтарди қуруқ,

Демак, илгариги ҳамласи йўқдай.
Ҳали,

от оғзидан олинмай сўлиқ,
Сувга шошиларди —
пўписа,
дўқдай...

Ўз уйи ўзига кўринарди ёт,
Баҳс билан ўтарди кеча-кундузи.
Гўё ич-ичидан чекарди фарёд,
Тонготар ўчгандай ёруғ юлдузи.
Юсуф Зулайҳони тарк этганидай
Хаёлга келтирмас эди Азизни.
Севса ҳам, севгисин беркитганидай
Учрашувдан холи тутарди ўзни...
Уфқ тағларида

шафақми, ёқут?

Парча булут ундан бепарво,
беғам...

Фаҳм этди:

Зулайҳо Азиз учун ҳам
Ол шафақдан олис бир парча булут!
Начора!

Кулсинми?..

Йўқ!

Йўқ, ҳеч қачон!

Бу ҳол унга янги бир дардни очди.
Бунда қаҳру ғазаб, тубсиз бир армон,
Кўзларидан ғафлат уйқуси қочди.
Кошкийди

бир сўз-ла қилолсанг тасвир?!

Гарчи, тақдир ўзи этар тақозо —
Азизнинг севгиси узра, беҳазил,
Кул эмас, жигардай тутарди азо...
Юсуф ҳаяжондан кўярга ўзин
На бир пуштипаноҳ,

на жой топарди,

На тек туруларди ва на чопарди,
Айтай деса,

эвоҳ,

айтолмас сўзин!

IV

Кунлар шитобида бўлмай фарқ, адо,
Кулиб боқди унга яна бир омад...
Фариб ҳужрасида бўлади пайдо
Жория қиз Мехри — самовий хилқат.
Лекин, кўзларида бедорлик зоҳир:
“Маликам буйруғин келтирдим,

зинҳор —

Бормоғингиз лозим қошига ҳозир,
Шошинг, йўлингизда зору интизор...”
Тошга ногоҳ урилган тўпдай
Бир орзиқиб тушди Юсуф юраги,
Сўнг бўшашди ҳолсиз, хазонрез чўпдай,
Энди, шарт ақл билан тадбир кўрмаги!
Боғ сари йўл бордир, хона бир қадам...
Аммо, иккиланар, топарми даво?
Бир ёнда ёшликнинг шиддати кўркам,
Бир ёнда эзгулик,

андиша,

ҳаё!..

Туйғулар сир бермас гўё ниқобда,
Дўзах азобида Юсуф вужуди.
Учрашувга шошар,

шошар шу тобда,

Зулматли йўлларнинг йўқдай худуди.

Мунис оромгоҳда кўрсатар чирой
Гўё бир умрга тош қотган баҳор.
Бугун ўзгачадир қадимий сарой,
Хушнудлик касб этмиш,

балки, чор-ночор...

Қоронғулик аро сузар эди ой;
Зулайҳо рангидай рангпар, бенаво...
Уфқ товланарди худди камон-ёй,
Садаф қадалгандай юлдузли само.
Юсуф ҳузурига пешвоз чиқди у,
Чиқди-ю,

чиққанча қотди ҳайкалдай.

Бир садо янгради,

янгради, ёху!

Тунда обиҳаёт оққан пайкалдай...

З у л а й ҳ о

Нега

сен ўзингни овлоқ тутасан...
Нечун, Юсуф, айтгил?
Балки, билмасдан —
Сени хафа қилиб қўйдимми,
Муомилам,
тилим,
феълим билан ё?
Ё бирор ғуссанга бўлдимми сабаб?

Юсуф

Оҳ, нима деяпсиз, яна, маликам!
Мен бир қул бўлсаму, хафа бўлишни —
Ким қўйибди менга...

З у л а й ҳ о

Йўқ!

Йўқ, яширма!
Ҳа-да! Сен айтгандай мен маликаман,
Бу ерда ҳар бир кўз — менинг ҳукмимда,
Сенинг кўзларингдан бошқаси фақат...
Нечун, сен ўзингни олиб қочасан?

Юсуф

Шундай туюлади...

З у л а й ҳ о

Шундайми? Асло!

Йўқ!

Йўқ, ростин айтсам, бу менга аён,
Кузатиб келаман анчадан буён...

Юсуф

Ҳаддим борми сизга қиё боқмоққа?

З у л а й ҳ о

Ҳаддим борми эмиш?!
Ўзинг биласан,
Ижозат берсам ҳам муҳрлангандай,
Ғафлат кўрпасини нега отмайсан?
Нега, рухсоримга тўйиб, боқмайсан?
Қалб деганинг тошми,
кесакми, нима?

Ю с у ф

Шафқат қилинг менга,
гўзал маликам!...

З у л а й ҳ о

Шафқат эмиш, шафқат... Майли, мен рози,
Лекин, сен аввало тушунтир менга
Бу қизиқ ҳолатнинг сабабларини,
Нечун, бирор жойда кўрмайман сени?
На сайри боғ вақти —
хушнуд соатлар,
На айвонда кашта тиккан кезларим,
Қайиқда сузишдан аввал қирғоқда?..
Тушликка чиқаман,
ҳамма бор, аммо
Юсуфдан дарак йўқ!
Начора,
найлай!
Эримни шикорга кузатганда ҳам,
Юсуф кўринмайди,
Юсуф кўринмас...
Ахир,
сен бу ерда уй соҳибидай...
Наҳотки,
билмасанг,
идрок этмасанг!
Ўзинг айтганингча,
мен маликаман,
Бу олий даргоҳда менинг сўзим —
сўз,
Ҳамма нарса, билки, менинг измимда,
Ҳаттоки, муҳаббат...

Юсуф

Муҳаббат? Қизиқ!
Зулайҳо

Қани, кел...
айтиб бер, нима рўй берди?
Бошингдан ўтганми ҳеч қандай савдо,
Бевафо севгига ёки мубтало —
Бўлган бўлсанг, айтгил, сир тутмасанг гар?

Юсуф

Маликам!

Зулайҳо

Қулоғим сенда!
Дейдилар, ширинсўз эмишсан жуда,
Ҳали кўрганим йўқ бунинг исботин.
Балки, ақлингни ҳам яширмоқдасан
Гўзал кўларингни яширган мисол...
Жавоб бер, балки, ақли носикман,
Маънисиз суҳбатим тегдими жонга?
Ёки мен шу қадар хунук, бадбинман,
Кўз ташлашга ҳам арзитмайсанми?

Юсуф

Оҳ, маликам,
сиз шу қадар гўзалсиз...

Зулайҳо

Хўш? Гапир!
Бир нарса десанг-чи, ахир!...
Бир вақтлар сўз сўраб ўтирмасдим ҳам,
Сўнгсиз шалоладай оқарди ўзи...
Энди-чи, сир эмас, кўриб турибсан,
Нима десанг, майли, деявер,
лекин,
Қаҳру ғазабимдан ўзинг тут нари!

Юсуф

Мен —

бир қулбаччаман...

Нигоҳим эса,

Бургут нигоҳидай ўткир ҳам эмас,

Тик назар соллолсам қуёшга токи!

Қулман!

Насиб этмас менга ҳеч қачон

Бундан ўзга қисмат,

ўзга бахт-иқбол...

Орзуларим

қанот қоқмас юксакка,

Ҳаққим йўқ!

Зулайҳо

Чўққини забтга ололсанг,

Ўшанда биласан,

ҳаққинг борми, йўқ?!

Юсуф

Маликам!..

Зулайҳо

Ҳа, шундай,

мен маликаман...

Қулоқ сол,

қалбимни очиб ташласам,

Пора-пора қилсам ямоқларини,

Оёнинг остига йиқилсам...

мен ҳам

Аслида бир қулман —

ўзингга ўхшаш!

Ақлдан оздимми,

ёки ақлимга

Нур бўлиб кирдингу,

пешладинг уни,

Ўзим ҳам билмасдан қолдим боисин,

Ким кучли,

сенми,

мен ё муҳаббатми?!

Юсуф

Нималар деяпсиз, маликам?

Зулайхо

Тўхта!..

Ахир,

иккимиз ҳам бу ерда кул-ку,
Тақдиримиз, билсанг, ўзга ҳукмида!...
Тутқунликда тенгмиз,

очигин айтсам...

Сен

менга монанддай кўриндинг яққол
Сахархез рўй берган сеҳрли тушда.
Наҳотки, унутсам энди, азизим,
Ўша туш эсимда ҳозирдагидай!

Юсуф

Таажжуб, маликам,

наҳотки, шундай!

Бундай ҳол менда ҳам бўлганди содир
Фалокат юз берган кеча...

Зулайхо

Ё Оллоҳ!

Сен самодан келган ўша ваҳийга
Кулоқ тутиб, имон келтирмайсанми?
Биргамиз

мисоли ялакат данак...

Севги-чи?...

Икки қалб бир вақт кўрган туш!

Юсуф

Маликам,

икки қалб эмасмиз, аммо...

Зулайҳо

Шундайми!

Жуда соз...

тидан тутилдинг,
Ўз вақтида ўтдинг қалтис синоқдан!
Фалокат босиб, сен қул бўлмагансан,
Энди, ишонмайман бундай гапга ҳеч!
Дунёга ўзинг қул бўлиб келгансан,
Кўриб турибман-ку, ўз кўзим билан.
Шу экан, пайқадим, бўлган-турганинг!
Қани,

тез жўнаб қол,

тентак,

таги паст,

Муҳаббат мулкидан бебаҳра махлуқ!

V

Тақдир ўйинига дуч келди Юсуф,
Зулайҳо қаҳридан сақлармикан жон?!
Шоир воқеани тўхтатиб, тўсиб,
Сўнгин этолмайди олдиндан баён...
Китобхон кечирсин!

Шундай қоида:

Кутса,

кутаверсин зору интизор!

Лекин,

ўз вақтида ва ўз жойида

Айтилган ҳар бир сўз топар эътибор.

Азизим,

ривоят этмоқда давом,

Сенга таниш-билиш қаҳрамонимиз —

Кўринган бўлса ҳам аввал нурсиз,

хом,

Энди йўлимизда чароғбонимиз.

Ўзи етаклайди, ўзи бошлайди,

Биз эса бу йўлда йўлдошимиз фақат,

Мабодо,

адашса бош ҳам қашлайди...

Нетай!

Тил тишлайман, етарми тоқат?!

Юсуф уч нарсадан чўчийди, холос,
Уч нарса қалбига солади даҳнат:
Бириси хиёнат,

бири жиноят,
Яна бири — тухмат қуруқ,
беасос!

Эвоҳ! Иккисини бошдан кечирди —
Жиноят юз берди оға қўлида,
Жигар —

жигарига оғу ичирди
Машъум тун қўйнида,
араб чўлида...

Аmmo,
хиёнатдан сақлади ўзин,
Зулайҳо дарғазаб бўлса ҳам, майли!
Бebурд муҳаббатдан ўгирди юзин,
Азиз ҳурмати-ю,

имон туфайли...
Кошки, маломатга дучор бўлмаса!
Ўйласа!

Юраги ортга тортади,
Эсласа!
Ташвиши яна ортади,
Ногоҳ ғафлат босиб, паймон тўлмаса!
Гарчи,
биз биламиз,

санъат бир кўзгу —
Лоқайдликдан холи,
ғиж-ғиж эҳтирос...

Бемаврид қўйилган айблардан у
Қандай қилиб ўзин этади халос?!
Баъзан чекинади, ўйга ботади,
Баъзан илгарилаб кетади узоқ.
Гоҳ қўрқиб гумроҳдай,
тошдай қотади,

Гоҳ ошиқдай очар севгига кучоқ...
Мана,

илк учрашув —
Юсуф, Зулайҳо...

Гуё
бири доно, бириси нодон;
Бири ор-номусли,
бири беҳаё,

Бирида маккорлик,
 бирида виждон...
 Туйғулар тугёни кенг қулоч отар,
 Дарвоқе, достонга бу ҳол жуда боп!
 Воқеалар тирбанд, қалашиб ётар,
 Шоир ўз домига солломай хуноб...
 Эй, сабот! Қўмакка келдингми чопиб,
 Бу жангда ким енгар —
 юракми, ақл?
 Кошкийди янграса камолот топиб,
 Муҳаббат куйидай эски бир нақл...
 Бу орзу,
 орзуга эса айб йўқ!
 Илҳом зориқтириб,
 қақшатмаса бас!
 Севги қисматидан Юсуф кўнгли тўқ,
 Ҳолбуки, Зулайҳо аламнок,
 араз...

VI

Замин оғушида талтайиб замон,
 Ўз-ўзин эркалаб, ҳаддан ошарди.
 Қалбга сигмагандай шуҳрат ва армон
 Вулқондай куч тўплаб,
 қайнаб,
 тошарди...
 Жангу жадал йиллар,
 қаттол асрлар
 Ҳансираб,
 қонсираб олади нафас.
 Урушлар сўнггида қолган қасрлар
 Тумрайиб турарди гўё бир қафас...
 Ёнар тоғ устида тургандай тупроқ,
 Бўрондан беҳабар кулгандай баҳор,
 Сокин сув бетида тутгандай тўлғоқ,
 Кемалар чайқалар,
 чайқалар ночор...
 Деҳқон ўз ишини тарк этмасди ҳеч,
 Мағрур кўксин тутган даралар аро
 Подалар тушарди чўкканида кеч,

Водий,

воҳаларда янграр акс-садо...

Ҳатто, хаёлингга келтирмасдинг ҳам,
Оёғинг остида кўпорди вулқон.
Лаъвалар отилиб, гўё жаҳаннам —
Оғзида тургандай замини замон!
Эвоҳ!

Қил устида турарди ҳаёт...

“Чирт” этиб, узилиб кетса мабодо,
Йиғлаб, ўкирарди қалб мотамсаро!
Севги,

эҳтирослар сўнарди чўғдай,
Ҳувиллаб қоларди одамсиз олам!
Бир қалтис зарб билан келажак йўқдай,
Бир қалтис зарб билан йўқдай ўтмиш ҳам!
Ҳолбуки, ҳали тик Азиз саройи,
Ҳали фисқу фужур, ғийбатга макон...
Ҳали гуллар кўз-кўз қилар чиройин,
Ҳали оромгоҳда дил тўла армон...
Ҳали жавоҳирлар товланар, ёнар,
Хоналарнинг ичи заррин,

серҳашам...

Қоронғу дарчалар ўзликдан тонар,
Нопармон нур ўйнар дилрабо, қашанг...
Чироғ шуъласида —

келтириб имон,

Шахмат сураб эди мўйсафид Нофур.
Атрофда сокинлик, қалбда ҳаяжон,
Наҳотки, рақибни бепарво,
Ғофил...

А з и з

Зерикарли бўлди бу галги ўйин!

Қўлим чиқиб қолмиш,

тўғрисин айтсам...

Шахмат тахтасининг ёнига яқин
Келмаганимга ҳам кўп бўлди,

шекил...

Нофур

Маликамиз ташриф буюргандан...

А з и з

Ҳа...
Ўшандан беридир... Ҳа-да, ўша вақт...

Н о ф у р

Кечиргайсиз,
жаноб,
яна шоҳ, сизга!

А з и з

Кўздан қочирибман, айб ўзимда!
Майли, чекинаман... тағин бурчакка...
Бошқа иложим йўқ...

эсингда, Нофур,
Шахматни илгари севардим жуда,
Ўшанда у менга ёрдам берарди!
Жанг майдони узра туриб,

майдонни
Шахмат тахтасидай фараз қилардим,
Катак-катакларга бўлинган,
аниқ...

Бир боқсам,
беш қўлдай равшан ҳаммаси,
Пиёдадан тортиб отликларгача —
Ҳужумга тайёрдай, имога маҳтал!
Минора бошида тўралар турар,
Олдинга борарди бариси,
силжиб...

Фарзинга ўшардим, ўзим ҳам шунда,
Қувиб етолардим,
кимни истасам!

Олдиндан кўрардим ҳужум йўлларин,
Шундай от сурардим —
рақиб ҳоли танг!

Ўлим юзланса, тик боқа олардим,
Тақдир ўз қўлимда эканини ҳам
Яхши тушунардим,
яхши англардим,

Буюк ғалабалар даҳоси эдим...
Ўтди-кетди бари вафосиз ёрдай.

Нофур

Кечирасиз энди, мотсиз, азизим!..

Азиз

Шундай де! Шахмат ҳам юз ўтирдими?!

Чин сўзни айтсам гар, Нофур,

ютқаздим,

Ҳа, ҳаётимни ҳам шу ўйин каби!..

Ҳаммасин,

ҳаммасин бир тошга тикдим,

Ҳаммасин!

Неки бор, ҳаммасини ҳам —

Қалбимни,

кучимни,

бахт,

ишончимни —

Барин бир юлдузга тиккан эдим мен!

Оқибат —

хиёнат юз бердими?

Йўқ!

Менга саҳродаги саробдай бўлиб —

Кўринди-ю,

кўздан йўқолди, Нофур!

Тулкидек ҳам ҳушёр, ҳам айёр эдим,

Айира олардим ёлғонни ростдан,

Энди-чи,

қопқонга тушиб турибман,

Кимни ҳам айблай,

кимдан ўкинчим!

Ногоҳ,

пайқаб қолдим ўзим ўзимга

Тузоқ қўйганимни —

қандай кўргилик!

Кўрганман-ку, ахир, илинган тулки

Қопқондан чиқолмай ўз оёғини —

Ўзи ғажиганин...

мен қандоқ қилай,

Ўз оёғимни ўзим ғажий олмасам?!

Нофур

Сўзингиз мағзини чақиб турибман,

Ўйламанг,

боқишим беҳуда эмас...
Жанобим, ижозат берсангиз агар,
Бир оғиз раддия билдирмоқчиман:
Ноҳақсиз, албатта!

Бу, сизга ёқмас,
Ёқмаса, начора! Лекин айтганим —
Ҳаққоний, ҳақ гапдир!

Сиз эса бир вақт
Тутган жойингизни кесиб келгансиз,
Чекиниш, ён бериш сизга ёт бўлган,
Шунингдек ёт бўлган мағлубият ҳам,
Ўрганиб қолгансиз ғолибиятни
Бирдан забт этишга!

Э, ҳозир бошқа,
Яъни имконият ва орзу-ҳавас
Юзма-юз тургандай...

бири бўй чўзса,
Бириси қад буқар истар-истамас,
Лекин, кўникиш бор машъум тақдирда...

А з и з

Тулкилик қилма, чол! Ҳарбу зарбда ҳам
Эпчиллик,

донолик,
айёрлик фақат —
Қалбингда ғалаба ниш урган бўлса,
Фойда етказиши мумкиндир, холос!
Аргумоқ бўлмаса, узанги нечун?!
Муҳаббат ҳам шундай!

Шундай бир нарса...
Бор қилиб бўлмайди йўқ жойдан уни!
Ваҳийдан келмайди ўзи-ўзича...
Билмаган бўлсам гар илгарилари,
Эндиликда буни яхши биламан,
Хат-саводим чиқди қариганимда!
Ҳа, майли, нимасин айтайин яна...
Биламан ҳаётнинг сиру асрорин,
Ортга чекинмайди ғилдираклари,
Аммо, ҳар қалай, у шахматдан кўра
Раҳму шафқатлироқ,

йўл топсанг бўлар!
Ҳаёт йўллари кўп... шахматда эса

Мот бўлдингми, тамом —
вассалом!

Н о ф у р

Шундай!

А з и з

Эсимга тушди бир қизиқ воқеа,
Тўхта, қулоқ солсанг, айтиб бераман:
Шикорга чиққандим —
 ов хуморида,
Кўзим тушиб қолди тўқай оралаб,
Ўтиб бораётган баҳайбат шерга...
Тўрт томондан қуршаб,
 қамалга олиб,
Пистирмага ҳайдаб қолдик жонворни...
Собитқадам билан борар эди у!
Мўлжалга олдим у,
 ўқ уздим дарҳол,
Яраланди,
 лекин, ўзи сезмасди,
Эҳтимол, сезса ҳам, писанд қилмасди...
Ногаҳон ўшқирди ғазабга келиб,
Балки,
 бу биринчи марта эмасдир,
Бир ўзи уч ит, бир ҳайдовчи кулнинг
Тилка-порасини чиқариб, қочди —
Бутун бир тўқайни бошга кўтариб ...
Оғир жароҳатга қарамай,
 қудрат,
Шижоат ҳис қилар эди ўзида,
Навбатдаги ўққа чап бермоқ бўлиб,
Югурди наридан, яна нарига...
Ниҳоят кўрдик, энди илож йўқ,
Йўл тўсиқ, жонини сақлай оларми?
Эвоҳ! Нажот йўли,
 ҳаёт йўли берк!
Кечиккан энди у,
 қўлдан кетган эрк...
Найзалар ҳукмидан чекинди аввал,

Сўнгра аста-секин бориб тўхтади,
Тўхтади-ю,
 бирдан ўкирганича
Найзали тилларга ўзини отди!
Уч кишини янчиб, ўзи ҳам,
 улар —
Ёнига чўзилди,
 Ўлди тил тортмай...
Тақлид қилар бўлсанг, арзигудай ҳол!..

Н о ф у р

Жанобим,
 биламан, сиз шердан кучли,
Шердан донороқсиз!..

А з и з

Нима ҳам дейман!..
Яхшиси, маслаҳат бер менга ўзинг,
Нима билан машғул бўлай энди мен?
Талай элу юртни забт этдим бир вақт,
Ўзим ҳам тугадим забткорлик билан...
Урушдан чарчадим, ростини айтсам,
Қирғинлар,
 ёнғинлар жонимга тегди.
Энди юришларга қолмади тоқат,
Балодай кўринар майдон кўзимга,
Ўз лашкарларим қулоқ солмас ўзимга...
Ҳатто, шахмат сурсам,
 оддий тошлар ҳам
Бўйин товлашади ақлим ҳукмидан...
Барибир эрмакка керак бир нарса,
Нима билан машғул бўлмоқлик дуруст?
Ов билан, эҳтимол, банд бўлган маъқул!
Нимасин айтасан, қўлбола итлар...
Отлар туёғидан ўтлар чақнаши...
Наъракор бурғулар!..
 Кошки, бурғуда
Фақатгина баланд овоз бўлсайди!..
Йўқ!
 Утган ёшликни қўмсайди у ҳам!...

Найлай!

Безак бўлиб тушса сочингга —
Қарилик белгиси — оппоқ толалар...
Қалб учун бундан ҳам оғир юк борми?!
Ҳаммаси ўткинчи,

дунё бебақо!

Афсус! Доғи қолар юрак тубида
Аламли йилларнинг...

буюр, мўйсафид,

Номардга ҳеч қачон муҳтож қилмасин,
Қани, овга кетдик, шайлансин алплар!

VII

Жаҳоннинг жомаси ҳар ерда ҳар хил,
Ҳар юртнинг ўзига хос зеби зийнати...
Дўзахдай кўринган саҳрои кабир
Бу элнинг, эҳтимол, кўрки,

савлати.

Ҳолбуки, барханлар босишга тайёр,
Бир ямлаб ютгудай важоҳатидан!
Мабодо,

жилмайса, алданма зинҳор,

Ўзингни асрагил фалокатидан!

Кўчманчи қумларнинг тагида қолма,
Эҳ-ҳе! Ранг-барангдир саҳро найранги...
Йўл юрсанг, мўл юргил, толиқма, толма!

Оёғинг остида тошлар заранги...

Овчилар кўнглини очарди саҳро,

Беҳуда талпинмас эди юраклар!

Қарвондан адашса, янграган садо

Ўлжа пойлаганни қучиб,

йўрғаклар...

... Эрта тонготардан шовқину сурон,

Шикор анжومي-ла банд сарой саҳни.

Итлар ириллайди, отлар хиромон,

Овчи кўп, одамнинг келади ваҳми!

Кузатувчининг ҳам сон-саноғи йўқ,

Кузатарди, ҳатто, сарой роҳиби.

Қарвонга ортилди найза, камон, ўқ...

Хушнуд чиқиб келди шикор соҳиби...

Йўл-йўлакай уни

ясовуллар ҳам

Қўллари кўксида кузатишарди.
Омад тилаб овга,
қадам-бақадам,
Югуриб-елишиб узатишарди.
Икки ё уч кунга чўзиларди ов,
Баъзан ҳафталаб ҳам давом этарди.
Шовқин-сурон уйда тинмасди дарров,
Кейин,

аста-секин кунлар ўтарди,
Кутишарди —
кўзлар йўлда нигорон,
Бирдан кўтарилса узоқларда чанг,
Зориққан юракни ўртарди армон,
Суворий келгунча асаблар таранг...
Тўзон кўтарилди айна шу оқшом —
Олис-олисларда...

борми бир хабар?
Ҳали, олганча йўқ малика ором,
Қора терга ботиб, келди-ку чопар:
— Фалокат! Фалокат рўй берди овда!

З у л а й ҳ о

Вой, шўрим! Ҳай, Меҳри!!!
Меҳри

Лаббай, маликам!

Ч о п а р

Бир шерни қувладик...

З у л а й ҳ о

Қани у?

Ч о п а р

Яраланди...

Н о ф у р

Яраланди?.. Ким?

Ч о п а р

Шер! Бояги шер, биз қувлаган шер...

Н о ф у р

Оллоҳга шукур...

Ч о п а р

Яраланди-ю,
Сўнги оташ ёнди танида!
Найзалар тифини кўтариб бордик,
Бирдан йўлимизни тўсиб саркарда,
Якка ўзи шерга ташланди ногоҳ!

Н о ф у р

Ё раббим!

Ч о п а р

Шер ирғиб сакради, найзани отдик,
Бошқа бир кўмакни иложи йўқдай!

М е ҳ р и

Ё тавба!

Н о ф у р

Алҳазар, алҳазар!

Ч о п а р

Тўрт найза санчилди шернинг кўксига,
Кошкийди кўрмасам бешинчисини,
Кўрган кўзларимни ўйиб ташлардим!

Н о ф у р

Бу, қандай даҳшат!

Ч о п а р

Тешиб ўтди, ахир, қоқ кўкрагидан...

Зулайҳо

Эвоҳ!

Чопар

Найза билан шер ўртасида
Ҳалок бўлди, шўрлик, қалтис бир жангда...
Ёнма-ён ётарди шунда икки шер!

Нофур

Ҳайҳот! Кўзларда ёш, қалбларда алам,
Бевақт узилгандай рубоб авжида!
Ётган жойи жаннат бўлсин саркардамизнинг...
Ҳалойиқ, тарқалинг! Тонг отиб қолди,
Ором олинг энди сиз ҳам, маликам...

Эл оғзига элак тутиб бўлмасди,
Юсуф эса дардин ютарди ичга,
Ўзи кулганда ҳам қалби кулмасди,
Ташвиш айланарди сеҳрли кучга...
Азиз хотирасин табаррук тутиб,
Гўё ёниқ шамни ўчирмас эди...
Қалбининг тубидан кўчирмас эди —
Палаҳмон тошидай,

имонин ютиб!..

Энди жой қолмади бу қора кунда
Ўз дарди ўзига етмаган каби!
Наҳотки, елкандай катта тўлқинда
Ғарқ бўлиб кетса у, соҳилдан нари?!
Яна қаттол тақдир забтига олиб,
Дўстни дўст кулфати билан янчиса?!
Наҳотки, риёкор чиққандай голиб,
Устидан кулса-ю, сўнгра тинчиса?!

VIII

Кунлар ўтар гўё секин,
имиллаб,
Лекин, воқеалар забткор суръатда...
Яна чопар келди —
сувлар жимирлаб,
Еру кўк кутарди уни ҳайратда.

Чопар

Мана, мен келтирдим
 ҳазрати олий
Таймус шоҳ номидан чексиз таъзия,
Саркардаи аъзам ҳалокати-ла
Гўзал маликамиз бошига тушган
Қора кун туфайли...

Нофур

Хуш кўрдик, меҳмон!
Тақдирда бор экан шундай бир кулфат,
На илож?!
 Бандага тортмоқлик лозим!
Аммо,
 ростин айтсам,
 бу кулфат бизга
Ҳамма кулфатлардан оғир бўлди,
 ҳа!
Маликамизга ҳам,
 элу юртга ҳам!

Зулайҳо кўшиқидан чиқди фаромуш,
Чопар келганидан хабар топгандай...
Яна тонготарлаб кўрдимикан туш,
Туш таъбирин англаб, эшик ёпгандай...
Мана,
 ҳузурида турарди чопар,
Таъзим келтирганча, қовуштириб қул.
Нома муҳрланган.
 Лекин, бу сафар
Ҳали ўқилмасдан аён эди ул:
Таъзия... Зулайҳо кўнглини овлаш...
Таймус шоҳ қалбидан —
 салтанатидан...
Зулайҳо ҳангу манг,
 ундаги қараш —
Мусибатиданми,
 муҳаббатидан,

Ҳеч ким билмас эди ўзидан бўлак,
На Юсуф,
на Нофур,
на Меҳри, ҳатто!
Ақлу ҳуш бошқадир,
бошқадир юрак,
Ё раббим, қилмаса бўлгани хато!
Таймус шоҳ қизини чорларди, энди,
Ўз ота уйига,
ўз тупроғига.

Дердики,
ҳукмини қарилик енгди,
Кўзи тўрт ёлғизи —
шамчироғига...
Зулайҳо учун бу офир масала,
Қувончли таклифу,
чигал бир жумбоқ!
Ҳаммага айтолмас дардин баралла,
Нофур қаршисида тоқатидир тоқ!

Нофур

Шодман!
Ота сўзин рад этиб бўлмас,
Бу ҳол ўзингизга аён, маликам!
Бирок, ўтинаман,
мабодо, кўнгил
Иштиёр этмаса кетишни бундан,
Бош устига амру фармонларингиз,
Ҳаммасига ўзим ҳозир нозир...
Саркарда арвоҳи ёр бўлсин сизга,
Балки,
кунлар келар бундан ҳам афзал!
Лекин...

Зулайҳо

Ҳа, тақсирим, не демоқчисиз?
Кетайми — қолайми?
Англай олмадим!

Уйлайманки,
буни на мен,
на бир сиз —

Ҳал қиламиз!

Тақдир ихтиёрига
Кўпдан бери бериб қўйганман ўзни!
Хув, ана, у бебош Нил дарёсида
Чалғиб,
қалқиб юрган бир қайиқ мисол...

Жим қолди Зулайҳо,
жим қолди Нофур,
Юракларда эса шовқину сурон.
Нофурни билмайман,

Зулайҳо қурғур
Юсуф дарди билан ёнарди ҳамон...
Малика кўксида ўтли эҳтирос,
Уни яширишга топмасди ҳожат!
Шошарди, сел келиб қўйгандай шаррос,
Қора тун пардасин тонг йиртса, шояд!
Чопар қайтди...

Кўкда ёнди ол шафақ...

Эвоҳ!

Қон рангига бўялди само,
Кечани кеч демай, Меҳри қизалоқ
Юсуфнинг қошида бўлади пайдо
Ва уни чорлайди хиёбон сари,
Зулайҳо кутади зору интизор.
Юсуфни чарлайди кўзлардан нари —
Оромгоҳга яқин жойга беозор.
Хизматкорлар аро юарди гап-сўз:
“Бунчалик иззатни кўрмаган Нофур...”
Ҳали, қора ечмай ўзини кўз-кўз
Малика қилса-ю,

тилсиз тафаккур!

Баҳона бўлса, бас, нодир тош тортиқ,
Жавоҳир сандиғи очилур дарҳол!
Зулайҳо наздида Юсуфдан ортиқ
Ким бўлиши мумкин?

Бу, амримаҳол!

Энди яширмасди элнинг кўзидан

Қалбида жўш урган муҳаббатини,
Ўқиса буларди унинг юзидан
Кўнгил тубидаги саховатини.
Асло ечмасликни буюрарди у,
Белига боғланган олтин камарни,
Ҳатто элтса ҳам, майлига, уйқу,
Аммо,

тарк этмаса, басдир, қамарни!
Шоҳона даргоҳда,

саройда,
уйда

Ҳамма севармиди Юсуфни ё йўқ?
Лекин, шон-шухрати кўчаю кўйда
Вақт-бевақт янграрди отилгандай ўқ...
Қуллик либосига қарамай қисмат —
Гилдираги уни олдинга сурди.
Омади кулди-ю,

қозонди ҳурмат,
Ўзин тонг юлдузи ёнида кўрди.
Начора!

Ошиқнинг улфати хаёл,
Узоқ-узоқларга олиб кетади.
Ҳасадгўй қалбларга келгандай малол,
Мудраган гийбатни туртиб ўтади.
Қутурган итлардай тарқайди ҳар ён
Иғво,

фисқу фужур чўзиб тилини...
Юсуф, Зулайҳодай ишқий бир дoston
Қуюндай тутади Миср элини...
Юсуф юрагини яралар яна
Ювуқсиз қўл отган маломат тоши...
Наҳотки,

ҳалоллик қолса ордона,
Шоҳлар саройида топталса боши!
Гоҳ эрта тонготар,

гоҳ ярим кеча
Юсуф қулоғига чалинарди нақ,
Қора бир фитна-ю,
қонли бир режа...

Наҳотки,
диёнат лоқайд,
муаллақ?

Йўқ!

Имон келтирар эди халойиқ,
Огоҳдай турарди бундан Меҳри ҳам...
Муҳаббат ҳамиша шарафга лойиқ!
Муҳаббат саройи баҳордай кўркам!!!
Бир кун қош қорайиб,

уфқнинг таги
Кесакдай бўзариб, сўнганида нур,
Паға булутларнинг чўғли этаги
Судралиб қолганда —

тин олиб чуқур,
Юсуф ўтиб қолди яшил йўлакдан,
Ногоҳ эшитилди устма-уст овоз...
Кимдир кулги қилар эди юракдан:
“Рафторини қара, чумчуқми ё роз?”
Ҳамма қаҳ-қаҳ урмиш,

ичак узилмиш...
Овчияю чўпонлар, улардан нари —
Боғбону фаррошлар сари чўзилмиш,
Бириси ёш бўлса,

бириси қари...
Яна аллақанча ошпаз ва қарол,
Ясовул, қоровул қадам-бақадам...
Лашкарларни, энди, айтмай қўя қол,
Етиб келди сарой қизиқчиси ҳам!...
Юсуфга тоқати йўқ эди унинг,
Эҳтимол Азизни рашк кўрганидан,
Чийириб юрарди унга бурнини,
Энди,

маликанинг ҳирс қўйганидан
Кулиб гапирарди,
мазах қиларди,
Дам бермай, сўзини сўзга уларди,
Бир кулгу устига яна минг кулгу...
Юсуф тек турганча қотиб қолди-ку!

О в о з

Қани, ҳой қизиқчи, яна бир бошла!

Қизиқчи

Хоҳласанг, ҳормайман, айтганим-айтган,
Кошки, гап тагидан чиқиб кетолсанг!
Хўроз бўлсам, кошки, товуқдан қайтган,
Қақ-қаку... қақласам, қувиб-етолсанг!

Овозлар

Ха-ха, шоввоз!

Қизиқчи

Эҳ, чипорбегим,
Унга, фақат, хўроз бўлса, бас!
Маликага нима ҳам дегим!
Кекса дилин қитиқлаб ҳавас,
Унга совчи йўлласа шошиб,
Севиб қолмиш югурдагини,
Шоҳ ақлидан ногоҳ адашиб,
Чўзган эмиш кекирдагини —
Совға-салом деса, дегулик,
Бодринглар шўртак,
егулик!

Ўзи элчи кийимин кийиб,
Фармойишдан тилини тийиб,
Сўраганмиш малика қиздан:
“Мен маъқулми ёки бодринг?”
Ўйламайин деганмиш тездан:
“Бодрингларни, майли, қолдиринг...”
Ха-ха! Ха-ха, элчига жиртак!
Унга эса ёшроғи керак!

Овоз

Ҳой, қизиқчи, қулоқ сол, қулоқ!
Қўшиқ айтсанг, ёнармиш чироқ,
Ростми?

Қизиқчи

Ҳа, рост... кел, юпқа томоқ...

(Куйлайди)

Маликамиз моҳитоб,
Таърифласам бир китоб.
Қули очик, бемалол,
Диловор, соҳибжамол!
Шундай яратган тақдир!
Дўстим, англаган ҳақдир:
Ҳамёнсиз кирган почча
Бўлиб чиқди бойвачча!

Овозлар

Ха-ха!...

Ясовул

Нима дейсан, яна ландовур?

Қизиқчи

Ҳа-да, маликамиз саховати зўр!
Тақсир,
мушук бепул чиқмас офтобга...

Овозлар

Ха-ха! Ҳе-ҳе!

Ҳамма тарқалди-ю, сарой ақлининг
Кулгиси кетмади қулоқлардан ҳеч!
Тўрга илинтириб Юсуф ақлини,
Таъқиб этди гўё уни эрга-кеч...

IX

Зулайҳо

Бағримни қон қилди, найлай,
афсуну надоматлар,
Муҳаббат чехрасига
лой суртди-ку, маломатлар...

Вафодан лоф урганим йўқ,
имон келтирдим холос,
Кўз олдимдан ўтди ногоҳ
не турли синоатлар...
Қабоҳатга мушт кўтардим,
мурод бўлмади ҳосил,
Панд берди-ку, ҳар қадамда
минг йиллик хиёнатлар.
Лутф ила кутдим саховат
толеим меҳробидан,
Рўпарамдан чиқди, аммо,
қақшаган адоватлар...
Оҳ, Юсуф!..

Нофур

Юсуф?!.
Маликам, маъзур тутсангиз, агар,
Бир оғиз сўзим бор...

Зулайҳо

Айтинг!

Нофур

Билмам, маъқул бўладими, йўқми?
Қулоққа чалинар совуқ бир садо,
Сарой аъёнларин фисқу фужури,
Баъзан парво қилсам, баъзан бепарво,
Лекин, кўз ўнгимда саркарда руҳи
Ҳамиша барҳаёт, пурвиқор, буюк,
Наҳот, суюк суриш бўлса-ю, канда,
Бир қулбачча сизга азиз ва суюк!

Зулайҳо

Биламан, Юсуфга тоқатингиз йўқ,
Тоқати йўқ ҳатто Фиръавнинг ҳам!
Аммо, у...

Нофур

Аммо, у сизга тенг эмас!

Зулайҳо

Тенгми, тенг эмасми,
қайдан биласиз?
Сизга ваҳий келганми кўкдан?..

Нофур

Тасбеҳ ўтирганда санаш шарт эмас,
Санаб қўйилган у аввал бошидан.
Арвоҳ хотира бор ундан ҳам эзгу!..
Афв этинг, маликам,
Мен Фиръавн ҳазрати олийлари
Ҳузурига кетдим.

Х

Тун бўйи бир киприк қоқмади шўрлик,
Тушини эсларди энди ўнгида.
Юсуф юрагини тилларди зўрлик,
Шафақ яллиғидай кунлар сўнгида...
“Нима қилсам экан?”

дерди ўзича,

Қай бири қўл келар —
ақлми, юрак?

Бағри эзилди-ку гўё қўзича,
Азобда қолди-ку севги ва тилак...
Ногаҳон жория бўлади пайдо,
Нозу карашма-ла қилади таъзим:
“Ҳурматли маликам сизни, шу асно
Хиёбонда кутар,

бормоқлик лозим!”

Юсуф ўйланади,
дили эса гаш...

Бориш-бормасини қилолмайди ҳал,
Қадам қўяй деса, йўллари чалқаш,
Меҳри уни қистайди жадал.

Зулайхо

Ҳақсан, эҳтимол...

Юсуф

Буюринг, маликам!

Зулайхо

Ниҳоят соғиндим ота уйимни.

Юсуф

Соғиндим мен ҳам! Мен...

Зулайхо

Йўқ!

Йўқ!!! Ундай бўлса, нега тилинг лол?
Нега индамайсан? Нега... нега, айт!
Иккимиз бу элга бегонамиз-ку?!
Қалбингга қулоқ тут? Мен Зулайҳоман,
Сен ўша Юсуфсан... ҳа, ўша Юсуф,
Тушимда кўрганим!... Илк бор кўрганим
Оқ-ойдин кеча!..

Тортинма, яқин кел!
Мана, бу азим туп дарахтга бир боқ,
Балки, у айтади, мен айтолмаган
Сир-асрорни сенга...

Юсуф

Ё Оллоҳ!

Зулайхо

Шундай!...
Мен ота заминни тарк этар куним
Боғичиройдаги хурмо шохидан
Қаламча олганим эсимда, аммо...

Юсуф

Англадим, маликам, эзгу ният, бу!

Зулайҳо

Йўқ! Йўқ, ишонмайман англаганингга...

Юсуф

Афв этинг, маликам!

Зулайҳо

Бир гап айтарга
Ҳожат борми?.. Ўшандан бери
Етти йил ўтди-ку, етти кун эмас,
Мевадан дарак йўқ, афсус, минг афсус!
Нечоголиқ азим туп дарахт бўлса ҳам!
Кўнгил деган нарса билганга шундай...

Юсуф

Кўнгилми?

Зулайҳо

Ҳа, кўнгил!

Юсуф

Кўнглим қордай оқ,
Нурдай тиниқ...

Зулайҳо

Мен-чи, мен?

Юсуф

Сиз ўша нотавон, ғариб кўнгилнинг
Олис юлдузи...

З у л а й ҳ о

Йўқ!

Мен ёнингдаман,
Сезмайсан, нечун?
Кундузим қоронғу, тунларим нотинч,
Юрагим безовта, бетоқат, бежо...
Тонготар уйқудан чўчиб уйғондим,
Бўлмағур туш кўриб...

Ю с у ф

Оллоҳ ёр бўлсин!

З у л а й ҳ о

Унутаё десам ҳам унутолмадим,
Тушимда оқ кишмиш териб юрибман...
Яхшиликка йўйдим,
йўйдим ёмғирга...
Эътироз билдирди дугонаам менга:
— Бахтсизлик белгиси,
ташвиш белгиси!..
Мен жуда қўрқяпман...
соғлиғинг қалай?

Ю с у ф

Маликам,
шарт эмас такрорлаш тушни,
Унг келса ажабмас,
ният холисдир!
Яхшиликка йўйинг!

З у л а й ҳ о

Ҳа, сен айтгандай,
Кўрган тушни, энди, такрорламайман.
Лекин, бир неча бор сендан ўтиндим,
Яна ўтинаман,
маликам, дема!

Юсуф

Яхши,
хўп бўлади, маликам...

Зулайҳо

Яна!
Яна, шу!.. Унутма, яна илтимос,
Ялакат мағиздай битта жонмиз-ку,
Севги оламида на шоҳ,
на гадо!
Яқинроқ кел, Юсуф!.. Ухлай олмадим,
Гўё ажирикқа ағанаб чиқдим,
Худо билар, қандай турқи атворим?!

Юсуф

Рангингиз қочганроқ одатдагидан!
Мисоли тонготар кўринган ойдек...
Оқ булут сингари оппоқсиз,
худди —
Тун ҳуснин ўзисиз —
гўзал, фусункор!..
Шундай тиниқсизки, тиниқ осмоннинг
Тиниқлик нурига сингиб кетгудай...

Зулайҳо

Йўқ!
Йўқ!.. Мен шундаман, жоним,
жонгинам,
Сенинг ёнингдаман,
кел,
яқинроқ кел!...

Юсуф

Йўқ!
Унутманг асло,
аҳли фуқаро —

Кунга яқин борса куйиб кетади!

З у л а й ҳ о

Начора!

Мен бунда бир ўзим танҳо
Куяётганга нақ ўхшайман ўтда!

Ю с у ф

Само жисмлари ёнса, мабодо,
Олам чехрасига ёруғлик сочар...
Аммо, ёнса борми,
тирик вужудлар —
Улардан кул қолар,
фақат кул қолар...

З у л а й ҳ о

Сени қийнаб юрган шу экан, билсам...
Бас,

етар, жонгинам,
сафсаталаринг!

Жонимга тегди-ку фалсафаларинг!
Билиб қўй, билмасанг, ёнишларимни...
Ҳайҳот!

Ҳазилакам ёнаётганим йўқ!
Гулхан ўтидаман! Ўт-ла ўйнашма,
Менинг ўзим ўтман,
юрагим ҳам ўт!

Мени адаштирма!
Ўзинг адашма!!!
Эвоҳ!

Сув сепгудай ўтли бағримга,
Яқинроқ кел, жоним, тортинма, ҳатто,
Номусу ҳаёдан,
шармисорликдан!

Менга деса, бу ер ёрилмайдими,
Куллари кўкларга соврилмайдими?!
Уфқ ёнса-ёнсин, майли, уятдан!
Куёш эслатгандай кесилган бошни

Шафақлар қонимдан қизарса,
майли,
Барибир севаман,
севаман сени!

Нофур (ўзи ўзига)

Севаман сени?!

Дарахт панасида бадният Нофур
Зулайҳо севгисин таъқиб этарди...
Қўйган қадамидан топгудай қусур
Йўлига минг қозик қоқиб ўтарди...

Юсуф

Маликам!

Зулайҳо

Йўқ! Тақдир берди-ку қўлга
Эркимни...

Юсуф

Эрк эмас, эҳтирос!...

Зулайҳо

Тақдир!

Юсуф

Тақдир йироқда-ку!

Зулайҳо

Шундайдир, балки!
Менга деса, битта найзагинамас,
Қирқ бир найза тешиб ўтмасми, уни?!
Менга нима,

менга!

Мен тирик жонман!

Муҳаббатим тирик!
Вужудум тирик!

Н о ф у р (ўзи ўзига)

Ҳали мен тирик,
саркарда тирик!

Ю с у ф

Афв этинг, маликам,
 гўзал маликам,
Тириклар ўлигу, ўликлар тирик!
Улар руҳи
 яшар қон-қонимизда!
Минг бир жонимизда,
 виждонимизда!
Виждон нима ўзи?
 Виждон аجدодлар —
Ишончи!
 Масъулмиз уни оқлашга!

З у л а й ҳ о

Эҳ-ҳа!.. Сен қўрқоқсан,
 билардим буни!
Муздан ҳам совуқсан...
 илондан баттар!
Арчадай ўртаниб ёнаётган шу —
Вужудимни тешиб ўтган пўлатдан,
Метиндан,
 зирҳдан ҳам совуқсан...
 ёху!
Кул қилдинг,
 ер қилдинг,
 ёниб тугадим,
Эҳтиросдан учқун қолмади қалбда!
Мен ҳам энди сендай тўнғиган музман,
Совуқман!.. Мана, кўр,
 бағри тош,
 қаттол!

Кўйлақларим чок-чок...

уятдан кўркмай,
Қошингда турибман, раҳминг келмайди!..
Мана, йиртаяпман,

яна,
ҳа, яна!!!

Кўрдингми?!

Юсуф

Маликам, не қияпсиз?

Зулайҳо

Нима қияпман?! Кўриб қуй ўзинг!
Нофур пайдо бўлди дарахт ортидан,
Тухмат, маломатлар ярим-ёртидан...

Нофур

Нима қилиб қуйдинг, аблаҳ,
кулбачча!

Ҳой, одамлар!

Ким бор?

Маликамизнинг,
Мана шу, лаънати, уйини бузган!

Эрини,

ўзини,

ҳатто имонин —

Ҳамма-ҳаммасини йўлдан урган шу!!!

Ҳали, зум ўтмасдан юзлаб оломон
Тупланди гўёки фитнадан огоҳ...
Тўлқин юзидаги кўпикларсимон
Ёлғон-яшиқ гаплар тарқалди ногоҳ:

— Нима гап?

— Ҳақорат этганмиш ўз маликаси...

— Ким?

— Ким бўларди, ўша кулбачча...

— Ўша Юсуф-да!

Бегона кўзлардан ҳадиксирамай,
Зулайҳо дод солар... уст-бош дабдала...
Юсуф дами ичда турар индамай,
Гўл эмас, донога чигал масала!..
Баъзилар ҳангу манг, баъзилар хушнуд,
Қиёмат-қоимга томошабиндай...
Англай деса, ақлин тўсгандай булут,
Гоҳ кулгу кўринса,
гоҳ жиддий,
чиндай!..

Юсуф нима қилсин?!

Юсуф руҳи танг!
Қалбин парчалади маломат тоши...
Туйғулар туғёнда,
асаблар таранг,

Бу,
сирли савдодан қотди-ку боши!
Лекин, Нофур бунда ҳамиша хушёр,
Ҳамиша Юсуфнинг қирқарди пайин.
Халойиқ олдида этиб шармисор,
Гўё жазосини қиларди тайин...

Нофур

Эй, Худованди карим, осий банданга
Раҳминг келсин! ...Энди сув лойқаси
юзага қалқди.

Ҳамма-ҳаммасига, шу Юсуф айбдор!
Зулайҳони йўлдан урган жодугар шу!
Мана, исботи! Буни бир умрлик ётар жойи —
Зиндон!

Зулайҳо

Йўқ! Йўқ!! Йўқ!!!

Ошиқни адо қилди-ку, маломат!
Ақлимдан жудо қилди-ку, маломат!

Юсуф

Тухмат уйидан тош отиб куксимга,
Дилимни яро қилди-ку, маломат!

Зулайхо

Найлайин энди, бадномман бамисол,
Шунчалик расво қилди-ку, маломат!

Юсуф

Ҳақ сўзни халққа қандай айтаман,
Юзимни қаро қилди-ку, маломат!

XI

Чангалзор ичидан ташлангандай шер,
Чумчуқни мўлжалга олгандай калхат,
Уйга кириб келди, босганича тер,
Ҳовриқиб,

ошиқиб,

бесбурд,

бетоқат —

Бир тўда аёну қозикалонлар,
Дағдаға соларди амру фармонлар...

Яна ишга тушади даъвоту қалам,
Қозикалон тили яна бир қарич,
Ғуноҳсиз бандага ичирар қасам,
Ичмаса, бошида синарди қилич...
Жарима ҳеч гапмас, лак-лак молу мулк,
Уй-жой мусодара қилинар ҳатто...
Адолат ва шафқат эшиклари берк,
Ҳақдан ҳақ сўрасанг, чиқмасди садо!
Малика кўринмас, аммо иззати
Ҳамон барқарордир Юсуф бахтига.
Ҳолбуки, хатарли йигит қисмати,
Қасам ичирдилар худо ҳаққига!
Биров қораларди,

бирова оқларди,

Ҳукм чиқарарди ҳамма ўзича,
Биров лаънатласа, биров ёқларди...
Хиёнат қилганмиш қози сўзича,
Азиз севгисига,

Азиз руҳига,
Ўз маликасининг дард-андуҳига!
Шоҳид керак бўлса, шаҳар тўла у!
Пулга ҳам,

молга ҳам сотиб оласан,
Порага урилган боши пула-ку...
Сотқин саноғига ҳайрон қоласан!
Биров ачинарди,

бирров ғазабнок!
Энг олий жазога қилинди ҳукм...
Наҳотки, тухматдан у бўлса ҳалок?!
Наҳотки, адолат қолаверса жим?!
Юсуф Зулайҳони севарди жондан,
Лекин хиёнатдан тиярди ўзин,
Жондан севарди-ю,

қўрқиб имондан
Тилсиздай айтолмас эди қалб сўзин.

УЧИНЧИ БОБ

I

Тимсоҳлар макони —
қора оролда
Юртга даҳшат солиб турарди зиндон.
Бир вақтлар кўрарди Юсуф хаёлда
Энди ўз уйидай ўнгида аён...
Вақт ўтар бепарво,
борлиқдан нари,
Чекинаётгандай узлат тубига!
Бемордай судралиб, елдай сарсари —
Интилар асрлар аср уфқига...
Фиръавн тож кийди Юсуф ўлимга
Хукм қилинган кун —
ўша машъум кун...
Бахт кулиб,
илинди афви умумга —
Зиндоннинг зимидан берилди ўрин.
Шукур қилар эди бунга ҳам ...
ойнинг
Ўн беши қоронғу, ўн беши ёруғ!
Писанд қилмас эди зиндондай жойни,
Зотан,
юрагида юлдузи ёниқ...
Зиндон ичи тундай,
узлуксиз тундай,
Занжир шилдираши янграрди фақат,
Одамлар сиёқи қоп-қора мумдай,
Бўғиқ товушларда бордай бир тоқат.
Бу ерга тушдингми, ўла-ўлгунча
Азоб-уқубатда умринг ўтади.
Эвоҳ!
Сабр косанг тошиб тўлгунча
Зулмат аждаҳоси сени ютади!

На аянч,
на умид,
на алдов,

на дўқ,

На бир ёлбориш-ла қисқармас муддат!
Бағрингни поралаб ўтса олчоқ ўқ,
Эҳтимол, шу ўзи олий бир ҳиммат!
Ҳамманинг ҳуқуқи бунда баробар,
Қисмати қарғалган кексами-ёшми?!
Имонини ютган серпул савдогар,
Қўлин тиёлмаган, юраги тошми?!
Фарзандлик бурчини унутган ўғил,
Ҳису туйғулардан йироқ, дилозор,
Қарзин тўлолмаган бечора қарздор,
Сўзамол, ёлғончи, карми ё сўқир,
Омади келмаган руҳонийгача,
Муттаҳам, текинхўр, товламачи ҳам,
Панд берган саройнинг аъёнигача,
Ҳаммаси — ҳаммаси ётар жамулжам...
Ҳайҳот!

Сув тагига чўккан лойқадай!..

Инсонликдан олис, махлуқ мисоли...
Ҳеч ким хоҳиши-ла келмаган атай,
Лекин кетишга ҳам йўқдай мажоли...
Ўз тақдирига тан бергандай Юсуф
Тишни тишга қўйиб, сақларди сукут,
Яхши соатларни соғиниб, кутиб,
Кўз тутар,

кошкийди, тарқаса булут?!
Қон-қақшаган кунин эслаб кетди у,
Оғалар қўлида ўлай деганин...
Кошки, яширолса ундаги туйғу,
Маломат тагида калтак еганин!..
Начора! Ўхшайди бир-бирига,
Энди, бу қудўқмас,

қудўқдан баттар!

Кошки, қўниколса зиндон тилига,
Фарқи йўқ Юсуфга, кундузми-саҳар...
Жаҳаннам тубида ҳис қилар ўзин,
Ўзга кулфатига бўлгандай шерик.
Ўзгадан аямас эди дил сўзин,
Ўзи-ўзин билмас ўликми-тирик?!
7-1121

Ҳасратин айтмасди ҳеч кимга,
аммо,
Ўзганинг андуҳи эртами ё кеч
Юрак-юрагига ботарди, гўё
Қинига киргандай дарғазаб қилич...
Ўзганинг дардини эшитдимми, бас!
Унга ҳамдard,
ҳамдўст бўлиб қоларди...
Бағрини очарди мисоли қафас,
Жонига жон ила қулоқ соларди.
Ҳамма нарса унинг дил кўзгусида
Парпирар,
ярқирар қоққудай қанот...
Тортиб кўрарди у ақл тарозусида
Қайси бири вазмин —
ҳаётми, мамот?!
Юсуфнинг тушига кирди Зулайҳо,
Бу қандай бадбахтлик!
Қандай бир даҳшат!!!
Бағрида жон бериб ётганмиш, эвоҳ,
Ўнгида босмаса уни фалокат!
Муҳаббат дунёдан ўтдимми, наҳот?!
Мангуга сўндими оловли туйғу,
Меҳру оқибатга борми бир нажот,
Ё унга насибми фақат дард, қайғу?!
Юсуф ўз тушини ўзи ечолмас,
Зиндоннинг қаърида ҳайрондир, ҳайрон!
Тушига муносиб бир тўн бичолмас,
Ўтган кунлар, энди, армондир, армон!
Эҳтимол, туш деган, ҳаёт белгиси,
Инсон тақдирининг рамзи акс этар...
Йиғи деб билганинг, юрак кулгуси,
Воқеа устма-уст қалашиб ўтар...
Барини кузатиб улгуролмайсан,
Ҳаммаси сифмайди хотирангга ҳам!
Кемтик ери бўлса, тўлдиролмайсан,
Ёлқин бермагандай тушда ёнган шам!

Бир кун кириб келди Юсуф қошига
Тинкаси қуриган қоқсуяк бир чол.
Ўзи ишонмасди ўзин ёшига,
Асаби қақшаган, бемадор, беҳол...

Аммо, руҳан тетик кўринарди у,
Ўзини тутарди баркамол, бардам.
Ҳолбуки, мусибат, азоб ва қайғу
Қабр тоши каби босиб турса ҳам!

Ч о л

Дерлар, туш таъбирин айтар эмишсан,
Фаройиб бир рўё кўрдим бу кеча.
Ақлим бовар қилмас, нима экан у,
Кўмагингга муҳтож бўлиб келдим мен!..

Ю с у ф

Ё раббим!

Таъбир бу, ҳамиша қалтис,
Тингламоққа сабру ирода керак!

Чол сўзи туйғуга туртгудай бўлиб,
Юсуфнинг кўнглига солди ҳаяжон.
Бир нафас хаёлга кетди кўмилиб,
Қалбда уйғонгандай мудраган армон...

Ч о л

Туш кўрдим...

тушимда борар эмишман
Мурдалар шаҳрида тобут оралаб.
Ногоҳ кўриб қолдим,

менинг йўлимда
Пайдо бўлган каби бир қора нарса...
Яқин бордим унга...

кўмилмай қолган —
Бир одам ўлиги ётарди шунда!
Менда на бир қўрқув,
на жирканч,
ҳазар!

Гўё ўша мурда ўзим эмишман...
Бу, қандай ҳол, эвоҳ!

Тангрига аён...
Қанот товушларин янгротди бирдан,
Боқсам, оқ кабутар бир учиб қўнди —

Бояги ўликнинг устига...

аммо,

Уйғонсам туш экан,

чўчидим,

кўрқдим,

Суратдек ўрнашиб қолди хаёлга,

Унутай десам ҳам унутолмайман!

Юсуф пайқар эди чол авзоидан,

Сўнги мадори ҳам қуриб битарди...

Қимир этмаганча турган жойидан,

Мангулик кўлига шўнғиб кетарди...

Аммо, вужудида яшарди ҳамон

Сабру бардош, умид, ишонч туйғуси...

Ёшлик бахтсиз ўтган,

кексалик —

армон,

Дунёни тутгудай дарду қайғуси...

Юсуф

Жуда ажойиб туш кўрибсиз, отам,

Унинг таъбирига ҳожат йўқ,

балки,

Эрга-индин зиндон қаъридан

Эркин қушдай парвоз қилиб кетасиз!

Чолнинг кўзларида ярқ этди зиё,

Илк бор эшитилди бундай хушхабар.

Суюниб кетгандан чиқмасди садо,

Бир нафас Юсуфдан узмасди назар.

Чолга Юсуф гўё кўринди хизр,

Энди зиндон эмас, элга овоза...

Юртга ошкор бўлди қуввати таъбир,

Бемаҳал ўқилди, лекин, жаноза.

Ҳайҳот! Юлдуз кўрмай жон берди-ку чол,

Севинч сифмагандай ўксик қалбига!

Зиндонни тарк этмай, тугади мажол,

Юсуф сув томизди чанқоқ лабига...

II

Таъбиркорлик эса ноёб фазилат,
Гарчи, таъбирнинг йўқ сонунаноми...
Лекин, тан олишга лойиқ бир хислат,
Ҳар қалай, кўнгилнинг ёниқ чароғи...
Шахсан йўқлатганмиш Фиръавн ўзи
Ташриф буюрсин деб, Юсуфни тахтга!
Қувончдан бемаҳал тинганмиш кўзи,
Рўпарў келгандан анвойи бахтга...

Афсус!

Ҳали ҳеч ким аниқ ва таниқ
Айтиб беролмаган истиқбол сирин,
Баъзан тўғри келган тахмин, тасодиф,
Баъзан сирлигича қолган яширин!
Баъзан қон-қон йиғлаб, тўкамиз кўз-ёш...
Инсон тақдири —

бу, наҳотки, бепанд,
Фараз этилган бир тушга эгса бош?!
Наҳотки, осмонга оғзини очган,
Сўнган,

кўҳна вулқон ўрни бўлса, у?
Кимки, уруғ сочса, умид-ла сочган...
Наҳотки, унмаса дилдаги орзу?!
Ўз тақдирин ўзи яратар одам,
Эртанги кун уфқи кўз қароғида...
Хатарда тургандай парпираган шам,
Диёнат ҳамиша вақт синоғида...
Ва лекин, синоғда адашмасанг, бас!
Саволга ўрин йўқ, беш қўлдай аён:
Бир ёнда ҳақтўйлик....

бир ёнда фараз
Йўлчининг йўлига қўйғудай қопқон...
Мабодо, адашсанг, кўрқма,
дадил бўл,

Ортга боқ,

ортингда чуваланган из
Аччиқ тажрибадай, балки, келар қўл,
Дарахт тупига куч бергандай илдиз...
Ортга кесак отма,

қақшатиб қўйма,

У, ҳали, кунингга ярайди, ярар!
(Менинг ҳавасимни ҳасадга йўйма...)
Сенга,

иқболингга ишонч-ла қарар...
Ўтмиш ва келажак бир бутун тошдай,
Бири иккинчисин этолмас инкор.
Келажаксиз ўтмиш вужудсиз бошдай,
Ўтмишсиз келажак беҳуда,

бекор!

Ҳали баҳс бошланмай тугади гўё,
Ўринли бўлдими сўроққа жавоб?!
Зулматли йўлларга тушдимиз зиё,
Ташнага кўринган сувми ё сароб?!
Олис-олисликлар йўлчига аён,
Аммо,

оёқ остин кўрмас шабкўрдай...
Ўз тақдирин ўзи фаҳм этмас инсон
Ўзга тақдирига келганда, зўрдай!
Ҳолбуки, ўйиндай кўринар ҳаёт,
Кўз олдида пайдо бўлмиш бир чизиқ...
Йўл деса, йўл эмас, сола олмас от,
Нигоҳини туман босгандай...

қизиқ!

Кўзгу хираланар...

кўрқинч ва умид...

Тиниқ кўринмайди ўзига-ўзи!
Бахтми ё бадбахтлик?!

Бир-бирига зид,

Кошкийди, ярқ этса тасодиф кўзи...
О, олтин тасодиф!

Эпчилга эпсан,

Юлдузни бенарвон ургандай биров...
Беҳаё,

бедаво аёлга сепсан,

Қиморбоз ютгандай байлашиб гаров!
Биров қўлдан ишни олишга уста,
Бошқа биров эса оғзингдан ошни!
Доғули товланар минг турли тусда,
Шахсият йўлида егудай бошни!
Терандай кўринса саёз бир қудуқ
Наҳотки, фаҳмига етмас тафаккур!
Ёқа ушламасдан, нетай!

Мунофиқ —

Ўпич бериб, яна айтса, ташаккур?!

Замон тақдирида ажаб саволлар,
Ва ажаб ғавғолар беҳисоб жуда...
Таъбирга муҳтождай талай рўёлар,
Кафтинг чизигига боқма, беҳуда!
О, Фиръавн туш кўрмиш...

шартми, ўқувчим,

Яна узр айтиш,

яна ўтиниш!..

Хижолатдан пишиб кетди-ку ичим,
Наҳотки,

ўтмишга яна тупуриш!

Аста-секин бари бўлади аниқ,
Бариси тушади жойи-жойига.
Тутунлар ечилар,

ташбиҳлар ёниқ,

Жаҳолат йиқилар идрок пойига...

Баъзи бир изоҳлар,

иловалар ҳам,

Яна керак бўлса, топилар балки...

Қофия дедингми, ғарам ва ғарам,

Ва лекин, ўринсиз ишлатсанг,

кулки!

Ҳасад косасидан ичгандай оғу

Шуҳрат оловида куйса ким, ҳамон,

Тарих сабоғидан бебаҳрами, у?

Таажжуб!

Тарихни билмай, нотавон,

Тарихий қаҳрамон бўлгудай ўзи,

Айёрликдан ҳазар қилмай лўқ кўзи!

Мана,

Энди билсанг, қолмади фарқи,

Эски ривоятми ё янги дoston?

Балки, бу кунимиз ўтмишнинг шарҳи,

Балки, ташбиҳларда яшарар замон!

Янги сўқмоқлардан елиб бораман,

Яна чорраҳалар,

яна катта йўл!

Янги марраларни мўлжал оламан,

Яна ўша ўнгу, яна ўша сўл...

Яна ўша нафрат,

ўша муҳаббат,

Ошиқу маъшуклар бошқа бўлса ҳам...
Шоҳ эмасдир,

балки, соҳиби давлат
Бир имо қилдими, яна жаҳаннам!
Хушрўйдир, эҳтимол,

бадбашара ё,
Наҳот, инсонлигин эслай олмаса?!
Турмуш ўргатгани шуми, беибо...
Наҳот,

шум сабоғдан четда қолмаса?!
Хаёл жilовини қўйсанг бир нафас,
Яна хотирангга тушар ўша тун —
Ойдинда юз берган қора бир мараз,
Имондан қўрқмаган қабиҳ бир ўйин...
Бунга сен на қўшиб-чата оласан,
Кошки, қила олсанг, салгина таҳрир!
Мабодо, уринсанг, гапга қоласан,
Лекин, инсофсизга этмайди таъсир...
Оға инисини сотса, не ажаб!
Сотиб, бир нималик бўлдими ё йўқ?!
Бундай юзсизликка бўларми чидаб?!
Ҳолбуки,

панд берар ҳамон дайди ўқ!
Ҳамон такрорланар...
яна, қайда, денг?
Сир эмас, мағрибу машриққа маълум...
Ҳамёнда ҳамёнча, енг ичида енг,
Ҳайҳот!

Пичоқ берар малъунга малъун!..
Эҳтимол, хулоса янгилик эмас,
Аммо,

ўйлагандан кўра минг баттар!
Балки, эски ўйин қилинса фараз,
Алданиш ҳеч гапмас,

ҳазар,
алҳазар!

Коса тагидаги ним косани ким,
Мабодо, кўрмаса, кўрсин ўзидан!
Фаҳму фаросатсиз туролмаса жим,
Латта иси келар бебурд сўзидан!..
Ҳақли эътирозлар бесон-бесаноқ,
Мисоллар келтириш мумкин бир талай —

Оға ўз инисин сотса-ю, бироқ,
Ўзи гадо қолса, не дейсиз,
қалай?!

III

Фиръавн айшини сурган мамлакат
Овозаси етди етти иқлимга...
Ўзин буюк билган аркони давлат
Тамаки тополмай қолди чилимга!
Юртдан юз ўгирди файзу барака,
Қўри қут қолмади омборларда ҳам...
Салтанат томидан ўтгандай чакка
Кечаю кундузи чакилларди ғам...
Кун сайин,

йил сайин кетарди путур,
Серҳосил далалар ётар хувиллаб.
Гўзал табиатнинг юзида чўтир,
Тоғу тош йиртқичдай турар увиллаб...
Тўқчилик,

мўлчилик элнинг кўзидан
Ўзини яширди тансиқ тутгандай.
Ҳарорат туйғуси қочиб юзидан,
Совуқ бир аждаҳо уни ютгандай...
Фиръавн бошида омонатдай тож,
Ёху! Нон ўрнингга кесак ғириллар...
Тобора ошарди солиқ ила бож,
Кимнидир кўрса, ким, итдай ириллар...
Дон-дун эвазига метину мармар,
Нодир нақшин ёғоч, шоҳи ва гилам,
Ноёб зеби зийнат, ёқут, қумуш-зар,
Ялмоғиз оғзини очгандай ҳарам...
Фиръавн сўрарди оламнинг ярмин,
Яна ярмин олиш —

асрий бир армон...
Бир тотиб кўрди-ю, истило таъмин,
Тинмади,

даҳага кирган қуртсимон.
Жаҳонгирлик ўти куйдирди уни,
Ўзи ҳам айрилди бори йўғидан...
Ўзга тупроқларга тушди учқуни
Аланга олгандай уруш чўғидан.

Ғалаба устига ғалаба қилди,
Баъзан ҳориб қайтди офир жанглардан.
Баъзан гангиб қолди,

баъзан сиқилди
Ёруғлиқ кутгандай нурсиз тонглардан.
Шаҳар эса қамал...

ҳалқа ичида,
Халос этай деса, тополмас йўлин...
Азизни эсласа ҳаёт кечида,
Эсига тушади даҳшатли ўлим.
Энди йўқ Фиръавннинг суянган тоғи,
Эҳтимол, шу боис қўли қисқадай,
Ҳатто, олов бермас ёнса янтоғи!
Ҳолбуки, лашкари қурт-қумурсқадай...
Харжлар ошиб кетди ўйлагандан ҳам,
Даромад қуриди қурдим дарёдай.
Баҳона бўлса бас,

ҳар кун бир байрам,
Фиръавн ҳис қилар ўзин Оллодай!
Шўрлик деҳқонларни шилдилар яна,
Яна,

яна буғдой!...

Буғдой йўқ аммо!

Вожаб!

Оч уйда, нечун, тантана,
Фиръавн шаънига олқишу дуо...
Бир вақтлар бадавлат бўлган бу ўлка,
Энди, тубанликка тутган каби юз...
Бошида нур эмас, қора кўланка.
Кўлида чўғ, балки, юрагида муз?
Кексалик муҳрини босган ажинлар
Кошки,

пардоз билан бўлса саддипок,
Рангу бўёқлардан ёриса тунлар,
Вайрона юзида жилоланса хок!
Қалбин қиймаларди чархланган ташвиш,
Куруқ сўз қулоққа келарди малол.
Уйма-уй юрарди шумқадам “миш-миш”,
Қоришиб кетгандай ҳарому ҳалол!
Дабдабалар

ҳамон этарди давом,
Мукофот устига яна мукофот!

Инъомлар устига берилар инъом,
Саройда туну кун базму зиёфат...

Қизикчи

Чалинг ногорани така-тум,
Бир товукдан уч тухум, уч тухум...
Бугун хоқонлар куни,
Эрта аёёнлар куни...
Ха-ха, ха-ха...
Ҳар кунимиз ўзи бир байрам,
Ўзи бир байрам...
Ха-ха, ха-ха...

Саркардалар кўкси нишонга тўла,
Тақводор бўйнида зиннор ҳашамдай...
Шухратпараст ҳукмдор ўзи бир йўла
Бир сандиқ ёрлиқни тақса ҳам камдай!
Ҳар кун амри фармон, минг-минглаб буйруқ,
Яна дўмбиралар овози баланд.
Сарой аёёнлари ўйнатар қуйруқ,
Фиръавн қошида гўё зўр талант...
Бири лашкарбоши, қиличи қонли,
Бири қозикалон амру фармонли.
Бири лаганбардор вазири аъзам,
Бири кўшк оғаси —
липиллаган шам!..

Деҳқон омочини судрарди ҳамон,
Рангда ранг қолмаган,

қорни эса оч...

Хазина бўшаган, нурсиз бир ошён,
Фақат ялтирарди тахтда олтин тож!
Одамнинг одамча йўқ эди қадри,
Бир нима чиқмасди манфур ҳамёндан...
Бурнига ургандай поранинг атри
Каппа-каппа оғзин очарди тонгдан...
Мансаб курсисида қўнқайган нодон
Пул кўрса, ўгириб олади бошдан.
Ким билсин,
виждонми ёки жиғилдон?

Балои нафс, ҳатто, таф тортмас тошдан!
Катта давлат эди —

катта бир рӯзгор!

Бир ёғи бут бўлса, бир ёғи кемтик...

Ботмон-ботмон дон-дун,

лекин, нонга зор,

Шону шуҳратида йўқ эди мантиқ...

Сув келтирган хор-зор, кўза синдирган —

Азиз кўринарди унинг кўзига...

Ўз ризқи рўзини ердан ундирган,

Наҳотки, сиғмаса ернинг юзига?!

Бу, қандай разолат,

қандай қабоҳат!

Фиръавн бир чўқиб, ўн қарар, ҳалак...

Юзини ўғирди файзу фароғат,

Наҳотки, тинч оқар Нили муборак!

Асрий дабдабалар гангитди, балки,

Балки, бақатерак чириди ичдан!

О, Фиръавн кўзлари толиқди,

салқди,

Эҳтимол, қариди —

кетгандай кучдан...

Бироқ бўш келмасди, уринарди у

Пўпанак четига ёпишган хасдай...

Оқизиб кетгудай оқар эди сув,

Фиръавн жонига қилинган қасддай...

Начора! Зўр-базўр нафас олса ҳам,

Эл-юртга зўрликдан ўзин тиймасди.

Ўзганинг бошига солган билан ғам,

Ўз айшу ишратин кўзи қиймасди!

Фиръавн

Дардимга борми малҳам?

Кўнглимга сиғмас қил ҳам!

Найлай!

Каламушдай ғам

Емирса,

Кемирса,

Мен найлай!

Мен найлай!!!

Даво топинг, жўралар,

Аьёнлару тўралар,
Ўлсам, сиздан сўралар
Жавоби,
Савоби!..

Май беринг,
май!

Салтанат ташвиши ошди тобора,
Бир қадам кўринди нариги дунё...
Қуёш қорайди-ю, тортгандай наъра,
Яширинди уфқ тагига, эвоҳ!
Сарой аза тутди қирқ кеча-кундуз,
Қоронғулик босди гўё ер юзин.
Яна юзланганда душман ўша куз
Зафар маррасида кўрарди ўзин.
Аммо,

титрагандай умр рубоби,
Сўнгги кучларини йиққандай сарой
Марҳум ҳукмдорга меросхўр,
тобъи

Тахтга чиқди яйраб,
пойлаб, ҳойнаҳой!

Лекин, англай олмас, недан кўнгли ғаш,
Ёшлиқдан тушдимиди давлат ташвиши!
Вужудини гўё ёндирар оташ,
Иғво,

фиску фужур — сарой миш-миши!..
Ҳолбуки,

замон ҳам безовта, бетинч!
Бундан қудратлироқ елка бўлса ҳам,
Бу юкни кўтара олмас эди ҳеч!
Истиқбол кўринар эди жаҳаннам!

Қ и з и қ ч и

Қора ботир кўзи лўқ,
Пора олганми ё йўқ?
Олган бўлса, олгандир,
Берган бўлса, бергандир,
Мен билмайман,
Сен билмайсан,
У билмайди,
Гулдур-гуп...

Нофур

Руҳингизга пором келмадими, бу
Байрам нашидаси, олампаҳоҳим?

Фиръавн

Тонготардан, нечун, юрагим бежо,
Бемаъни уйқуда рӯй бермиш бу ҳол,
Бағримни эзади сирли бир рӯё,
Жулдур жумбоқларда
бир минг бир савол...

Нофур

Ромчиларни таклиф этдик, алқисса,
Мунажжиму алломани ҳам...

Ясовул (*киради*)

Ромчи келди.

Нофур

Яна ким?

Ясовул

Аллома ва мунажжим...

Нофур

Буюринг!

Фиръавн

Кирсин!

Ромчи

Ҳазрати олийлари бизга не вожиб?

Фиръавн

Барча андуҳ бошланди тушдан,
Мен эмишман дарё бӯйида...
Алҳазар!

Сув оқар эмиш тескари,
Бир дарахт қулф уриб ўсар куйида,
Яшил барглар аро еллар сарсари...
Қўлим чўзай десам, чўзолмасман ҳеч!
Нима гап?

Тушми бу, ўзим билмасман!
Ўнгимда кўргандек дилимда илинж,
Аммо, жилай десам, жойдан жилмасман!
Бирдан сув чайқалиб, отганмиш тўлқин,
Борлиқни тутганмиш тошқин, тўпалон...
Тимқора бир қўтос шох ташлаб, нечун,
Дарёдан чиққанмиш, боқсам, бир ботмон...
Баҳайбат бўлса ҳам, ниҳоят ювош,
Аста йўртиб борди кўм-кўк ўтлоққа...
Сип-силлиқ сиртида ўйнарди қуёш,
Бирин-кетин чикди яна қирғоққа —
Етти қўтос шундай! Кўзни олгудай —
Ҳар бири бақувват, етилган, ҳирсдай...
Кетгуси келмасди, мангу қолгудай
Шу она тупроқда...

қанақа сир бу?

Ромчи

Майли, айтаверинг, яна не бўлди?

Фиръавн

Яна пайдо бўлди мудҳиш бир махлуқ!
Кошкийди, англолсам, кўзимда кўркув.
Беўхшов бир вужуд,

дум эса юлуқ...

Соҳилни топтарди, бир ўт қўймасди,
Лекин, еган билан сира тўймасди...
Нохуш кўринарди Нилнинг жамоли!
Наҳотки, узлатга чекинган толе?!
Водариг!

Ҳайратдан ёқа йиртгудай!
Дарё чайқалади, титрар арз-само...
Бир боқсам,
қирғоққа чиқиб йўртгудай
Дарёнинг тубидан яна бир бало...
Бирининг ортидан яна бириси —
Югуриб-еларди тўлқинни ёриб...
Суякка ёпишган эди териси,
Нилнинг таг-тагида очиқиб,
ҳориб...

Ҳайҳот!

Тоқати тоқ, чайқалар дарё...
Яна бешик-бешик тўлқинлар аро
Бир жуфт жангари шоҳ чалинди кўзга,
Буниси нақ ўзга!

Суяклари қоқ,
Оёқлари ҳаддан ташқари ориқ...
Яна бири чиқди йириб чатаноқ
Аввалгидан —
ўлса,

ўлиги ортиқ!

Бариси бир бўлиб, шоҳ ташлади-ю,
Семиз қўтосларни ғажиди дарҳол!
Қанча еса, шунча юқмасди, ёҳу!
Тобора қақшарди беҳол, бемажол!..

Фиръавн лабини тишлаб бетоқат
Ромчининг кўзига тикарди кўзин,
Топгандай таъбири тушдан ҳаловат,
Жон қулоғи билан илгудай сўзин.

Ромчи

Ҳазрати олийлари, хайрли бу туш,
Етти соҳибжамол, бари баркамол,
Сизга маҳтал эмиш, сизга ёр эмиш...
Йўлингизда зору интизор эмиш,
Тахтингиз, бахтингиз барқарор эмиш...

Фиръавн кетгудай бўлиб ўзидан,
Деди: ёлғончи бу, йўқолсин дарҳол!
Ромчилар келарди ромчи изидан,
Аммо, жавобини топмасди савол.

Мунажжим

Олампаноҳ! О, муҳтарам зот!!!
Етти қўтос, бу, етти юлдуз...
Ҳар бириси кечаю кундуз
Сизни айлар ёд...
Етти юлдуз етти давлатдир,
Етти давлат етти жаннатдир,
Эшиклари ланг очиқ сизга!

Фиръавн

Бас қил! Мен тирикман, жаннат не ҳожат?!

Аллома

Етти қўтос етти илмдир,
Еттисининг бағри тилимдир...
Сиз давосиз, айқирган сойсиз,
Элу юртга қуёшсиз, ойсиз,
Шухратингиз, дабдабангиз зўр,
Минг афсуски, пешонангиз шўр!

Фиръавн

— Ўчир овозингни, кет, кўзимдан нари!!!

Ҳамон ҳукмдорнинг кўнгли эди гаши,
Гоҳи-гоҳ бош чайқаб кўярди, холос!
— Йўқ! — дерди, — ҳамма гап сохта ё чалқаш,
Қалбда қолмагандай заррача ихлос...
Ҳамон кўрган туши гўёки синоқ,
Вужудини даҳшат босаётгандай!..
Хона хираланар,
 хаёли тарқоқ,
Ўз ақлидан ўзи озаётгандай...
Бирдан эслаб қолди бевақт, начора?!

Фиръавн

Юсуф қайда? Юсуфни топинг!

Нофур

Юсуф зиндонда...

Фиръавн

Юсуф зиндонда?!

Нега мен билмайман!...

Қизиқчи

Нега, мен билмайман, нега, сен билмайсан,
Нега, у билмайди?.. Гулдур-гуп!

Фиръавн

Қандай гап? Азиз фожиаси етмаганидай!..
Малика қайда?

Нофур

Тилим айланмайди, олампаноҳим...

Фиръавн

Айтавер, мўйсафид!

Нофур

Ўзин йўқотгандай телба-тескари...

Ясовул (*киради*)

Чопар келди.

Фиръавн

Кирсин!

Чопар

Ассалом-алайкум, ҳазрати олийлари,
Рухсат этинг, рухсат...

Фиръавн

Хуш, гапир!

Чо пар

Шимол ўрамида яна тўполон,
Бадавийлар кўтармиш исён...

Фиръавн

Фалокат устига яна фалокат!

Нофур

Ё раббим!

Она (*киради*)

Чолим ўлди зиндонда,
Қалбим эса тугўнда,
Қирғинбарон майдонда
Фарзандимдан айрилдим,
Гул баргидай қайрилдим.

Дод замоннинг дастидан,
Золимларнинг қасдидан,
Йўлнинг баланд-пастидан,
Гул баргидай қайрилдим,
Шунқоримдан айрилдим...

Фиръавн

Ким бу?

Она

Менми? Мен онаман, онаи зорман,
Танимадингми?! Наҳотки, унутган бўлсанг
Она зотини? Водариф!
Сенинг ҳам онанг бордир, балки бўлгандир?
Онасиз тирик жон борми?
Ҳар бир сулоланинг манбаи она! Ҳар бир
Қабиланинг манбаи она!.. Она — дарё боши,

Қирғоқ тоши... Сен билан бизни кўтариб турган
Замини муборак ҳам она қадамидан бошланади.
Ҳа, шундай! Фурур билан айта оламанки,
бахтим ҳам, тахтим ҳам,
Мана шу, оналигимда! Қайси миллатга,
Қайси ирққа, қайси дину масхабга
мансублигимдан қатъи назар,
Мен онаман, инсон онасиман!
Билмасанг билиб қўй, қора қўнғиз ҳам
Ўз боласини оппоғим, дейди. Мен-чи,
Мен дилбандимдан, фарзандимдан
айрилдим! Қани оппоғим менинг?
Қани суюклигим?! Уруш майдонида,
Бегона бир юрда ҳалок бўлди...
Нима қилиб қўйдинг, ҳукми олий?!
Бу ҳам етмагандай, чолимни зиндонбанд
қилдинг,
Жонини олдинг!.. Инимни бадарға қилдинг!..
Қандай кунга қолдик, дод!!!

Фиръавн (Нофурга)

Хўш, гапир!.. Сен нима дейсан?

Нофур

Бунга эри айбдор! Исёнкор,
бебош жигаргўшаси айбдор!

Она

Йўқ! Йўқ, қулоқ сол она сўзига,
Ироданг етса гар, тикил кўзига!
Бу кўзларда кўрасан аён:
Дўзаху жаннатни айни бир замон!
Қайси бири маъкул?

Кўзларимга боқ!..

Нега индамайсан, танрига сиғин,
Танрига ёлбор, балки, у кечиргай

гуноҳларингни,
мабодо, мен нотавон, кечиролмасам!

Н о ф у р

Етар, бас! Олиб чиқинг онани, зиндонга
ташланг!

О н а

Зиндон? Яна зиндонми?! Онага мушт
кўтардингми,
Аблаҳ!.. Демак, замон охир бўлибди-да!..

Мана, мен кетдим...
Дод замоннинг дастидан,
Золимларнинг қасдидан,
Йўлнинг баланд-пастидан,
Шунқоримдан айрилдим,
Гул баргидай қайрилдим!..

IV

Юсуфни зиндондан, сўраб, топдилар,
Зулмат азобидан этилди халос...
Саройга югуриб, елиб, чоңдилар,
Тутқунга берилди олий имтиёз...
Фиръавн қошида бўлди-ю, пайдо
Кўнглида сезмади ҳеч қандай қўрқу.
Ясанган бир гўдак ўлтирар гўё,
Тушидан юзида машъум бир туйғу...
Тожи тахт ташвиши тушиб бошига,
Ҳали кўникиб ҳам улгурганча йўқ.
Довдираб серҳашам давлат қошида,
Балки, бўлиб қолган бемаҳал дудук...
Оғир хаёллардан қийналар эди,
Ўзи ўз юрагин қиймалар эди...

Ф и р ъ а в н

Туш таъбирин сендан яхши билгувчи,
Яхши таъбирловчи йўқ эмиш, билсам...

Ю с у ф

Балки, ундай эмас, давлатпаноҳим,

Туш таъбири маҳол...

Эҳтимол, қалтис!..

Ф и р ь а в н

Алҳазар!

Ваҳийдан хабаринг борми,
Менга нени раво кўрмишдир тангрим?
Ю с у ф

Ҳа!

Ф и р ь а в н

Ғаройиб тушнинг таъбири қандай?

Ю с у ф

Тушни, ҳазратим, ўзлари кўрган!

Ф и р ь а в н

Йўқ! Гап бунда эмас... бу тушда бирон
Сиру асрор йўқми?

Ю с у ф

Эҳтимол, бордир...

Ф и р ь а в н

“Эҳтимол” деган сўз менга бегона!
Мен ёруғ дунёга келибманки, то
Имон келтирдилар —
“албатта”,
“сўзсиз!”

Қани,

айт-чи,

қандай тушим таъбири?

Менга тинчлик бермас бу ҳол,

бу ҳолат!

Балки,

бунда бордир сир ила асрор...

Қизиқчи

Яшасину яшасин,
Сувга ўзин ташасин,
Туш таъбири чўзилса,
Таҳорати бузилса,
Ва-ҳа, ва-ҳа, ва-ҳа...

Фиръавн

Кет, аҳмоқ!

Қизиқчи

Аҳмоққа тўқмоқ...

Юсуф

Ё раббим! О, замин тангриси, сизга,
Юксакдан келибдир эзгу бир ваҳий...
Жумлаи мўминнинг тортган дард,

оҳи...

Бир ёнда тубанлик, бир ёнда қоя,
Бир ёнда ёруғлик, бир ёнда соя,
Бир ёнда хор-зорлик, бир ёнда зўрлик,
Бир ёнда “манманлик”, бир ёнда хўрлик
Гўё бир варақнинг икки саҳфаси,
Лекин, қақшатгудай бири-бирини...
Етти қўтос Сизга атоий худо,
Етти йил маъсудлик,

тўқлик,

тўкинлик,

Ва яна етти йил бўлғуси қурғоқ,
Бору йўқни очлик ғажиб, битиргай!
Зотан, тадбиркорлик зарур, ҳазратим,
Ғаллани ғамлашга омборлар лозим!
Мабодо, бор доннинг учдан бирини —
Ёмон кунга сақлаб қолдирсангиз гар,
Дард берган худойим, бергай даво ҳам!

Фиръавн

Кул бўлсанг ҳам, лекин оқил экансан!
Таъбиринг кўнглимга кўп келди маъқул.

Тила тилагингни, берай, донишманд!

Юсуф

Тилагим омонлик,
туқлик,
ҳалоллик!..

Тухматчини тили кесилсин,
Ифвогарни ҳам!

Нофур

Энди, Фиръавн ҳазрат олийлари,
Муҳим бир масалани ҳал қилмоқ, сизга,
Ҳавола! Ё Юсуф, ё Нофур?

Юсуф

Ё раббим!

Фиръавн

Начора! Нофур қариди...
Сен эса ўрнига манзур, муносиб!

Юсуф

Наҳотки, бир қулга шунча марҳамат?

Фиръавн

Донолигинг шуни этади даъват...

V

Фиръавн ёшлигига бориб, эҳтимол,
Қулни ўз бошига кўтарар, билмай?..
Балки, элу юртни сўрар бемалол,
Оқсуяк зотини назарга илмай...
Яна пичир-пичир ҳар жой-ҳар жойда,
Сардору амалдор бетинч, беомон:
“Бу қандай ҳақорат!”

Яна саройда

Хусумат уруғи унди ногаҳон...

Шу лаҳза,

шу соат,

шу кундан бошлаб

Хорижга дон сотиш этилди тақиқ!

Бу хабар дилларни тимдалаб, ғашлаб,

Исён кутармаслик бўлса ҳам аниқ —

Бўйин товламоққа олиб боргудай...

Низоли бир ҳолат юз берди, эвоҳ!

Эҳтиёт бўлмаса, бошни ёргудай,

Бемавруд фармондан эл эса огоҳ...

Бирин-сирин ўтди серҳосил фасл,

Фиръавннинг етти қўтоси мисол.

Минглаб омборларнинг бағри муттасил

Дон билан тўларди лиммо-лим, алҳол...

Юсуф собит турди...

бошпана қурди,

Чекинди, ниҳоят. юз берган офат!..

Шумликни идрок-ла орқага сурди

Элу юрт бошига тушганда кулфат...

Бу йил эса баҳор ёмғирсиз, қурғоқ,

Дарддан қутулмоққа йўқ эди илож...

Нил сувин ютоқиб ялади қирғоқ,

Ташна лабдай намга сизди эҳтиёж!

Тупроқда унмади қитгай экин-ўт,

Кўёш олов сочди кўкдан беаёв,

Ер чанқоқ — ҳаллослар, дарахт шохи мўрт,

Донга тўла омбор тўқликка гаров...

Жарчи

Ҳой одамлар, одамлар,

Тоғда битган бодомлар,

Эшитмадим деманглар,

Эшитганлар жилманглар:

Ифвогарнинг тили кесилсин,

Туҳматчининг ҳам,

айғоқчининг ҳам!..

Ўғриларнинг қўли чопилсин,

Порахўрлар дарҳол топилсин!

Фоҳишабоз осилсин дорга,

Фоҳишалар кўмилсин горга!..

Гиёвонлар, бангилар ҳам,
Мансабпараст ҳангилар ҳам!

Ҳой, одамлар, одамлар,
Тоғда битган бодомлар,
Эшитмадим деманглар,
Эшитганлар жилманглар:

Фиръавн ҳазрати олийлари муҳрин босиб,
Эълон қилмиш амри фармойиш, яъни Юсуф
Жаноблари...

Хушxabар янграрди бозор-кўйларда,
Элату элларда, ундан ҳам нари...
“Миш-миш”лар тарқалди аза, тўйларда,
Юсуф учун тушдай гап эди бари!..
Ҳамон хаёлида саҳро...тун...қўрқинч...
Ҳамон юрагини тирнарди бир ҳис –
Кекса отасидай эзгулик, соғинч,
Наздида бугундан эртаси қалтис...

Юсуф

Сарой ортида ким солади шовқин?

Ясовул

Келгиндилар... икки саҳройи...

Юсуф

Айт, кирсин, майли!

Биринчи саҳройи

Раҳмингиз келсин, шафқат қилинг...

Ҳар икки саҳройи омбор ёнига

Шошиб

етиб келди,

қўлларида қоп...

Эт бориб ёпишган устухонига,

Эшаклари эса ўзидан хароб...

Сочу соқол беҳад ўсса ҳам, ҳатто,

Юсуф таний олди, қилмади хато!

Юсуф

Қаердан бўласиз?

Биринчи саҳройи

Тошлоқ чўлданмиз.
Тақсирим...

Иккинчи саҳройи

Узоқдан...

Юсуф

Кўриб турибман,
Нонсиз қолдингизми?

Биринчи саҳройи

Кўпдан...
Тақсирим...
Чоллар оч, аёллар, гўдаклар ҳам оч...

Юсуф

Узоқ йўлга чиқмас нон излаб ҳеч ким,
Айниқса бефарзанд...
оға-инисиз?

Биринчи саҳройи

Ҳа, тақсир!

Юсуф

Отадан нечта эдингиз?

Биринчи саҳройи

Уч эдик... биримиз...

Юсуф

Анча бўлдимиз, йўқолганига?

Иккинчи саҳройи

Каромат қилдингиз, шундай,
тақсирим,
Бундан йигирма йил бурун...

Юсуф

Ҳа! Демак —
Уни унутмоққа ҳақлисиз, балки,
Йигирма йил, ахир, оз муддат эмас!
Юз-кўзи... эсланг-чи... айни тонготар...
Қон билан бўялган кўйлак ... тошу ҳас...
Чукур... сувсиз қудуқ... бўрилган бўғзи...
Гурда ётгандан ҳам, балки, батгарроқ...
Оёқ-қўл боғланган, мисоли кўзи...
Балки, ташлагансиз тириклай кўмиб!
Менинг нигоҳимга югуртинг назар:
Таниш кўринмасми?..

Биринчи оға

Ё раббим! Алҳазар!

Иккинчи оға

Нима гап ўзи?

Юсуф

Нима гап эмиш? Ўзингиз биласиз,
Юсуф йўқ, ҳа, ўлган, нетай! Бу сафар —
Мен унинг ўрнида яшаб юрибман.
Инингиз меросин олдингиз бўлиб,
Бойиб кетдингизми, кўриб турибман?..
Ҳа, қаранг, жиноятни эслатмасми, бу!..
Тош ўрни, сиз уриб қолдирган доғлар?

Биринчи саҳройи

Инижоним... Наҳотки, шундай?

Юсуф

Ҳа, шундай қуритади ҳасад ич-ичдан,
Дарди саратондан баттар бир иллат...
Сиз шу иллатга йўлиққанлардан!..

Биринчи саҳройи

Нима?

Юсуф

Ичдан чириб, ириб кетгансиз!

Иккинчи саҳройи

Ё тавба! Ё раббим!!!

Юсуф нигоҳини улардан узмас:
Титрарди қоп тутган қоқ оёқ-қўллар...
Очқўзлик киприкка ёпишган хор-хас,
Нурсиз кўринарди оқ-ойдин йўллар...

Биринчи саҳройи

Инижоним, кечир!

Иккинчи саҳройи

Ҳа, кечир!

Юсуф

Майли, мен кечирдим, отам ҳурмати...
Тақдир кечирмас!
Ўч тошин отмайман, отмайман, асло,
Ўч олиш пасткашлик, номарднинг иши!
Фақат ёдингизда бўлсагина бас,
Ўша шумхотира, шу, сизга энг олий жазо!

Биринчи саҳройи

Кечир, Юсуф!..

Иккинчи саҳройи

Кечир!

Юсуф

Отамга дуо денг!

Олинг, сийлов, отам учун бу!..

Афсус-надоматми ё руҳий чарчоқ?

Зур-базур жўнади икки оғаси...

Дуо, денг! — деди-ю, очилган дудоқ

Ҳали ёпилмасдан, ота сояси —

Хиёбон сўнгида Юсуф кўзига

Чалинди... англолмас,

бу, қанақа сир?

Юсуф

Ота!..

Ота

Сенмисан, жигарим?

Юсуфнинг юзига текканда қўли

Чолнинг ожиз кўзи ёришди бирдан...

Не бахтки, отанинг бағрида ўғли!

Куч-қувват олгандай шербачча шердан...

Наҳотки, сизсайди қувонч кучоққа!

Соғинч туйғулари бесабру тоқат...

Кема урилгандай ногоҳ қирғоққа

Юсуф чўчиб тушди,

қандай қабоҳат?!

Ота кўздан ғойиб, кетди қаёққа...

Меҳри

Маликамни кўрмадингизми?

Юсуф

Тинчликми? Кўрмадим...

Меҳри

Адаштириб қўйдим, шекилли...

Водариг!

Зулайхо кўринди телба-тескари,
Қўлида даста гул: сариқ, қизил, оқ...
Хаёли паришон, руҳи сарсари!..

З у л а й ҳ о

Кел... Юсуф, юзларимга боқ!
Кўзларимга боқ!

Ю с у ф

Маликам, не бўлди сизга?

З у л а й ҳ о

Боқ десам ҳам боқмайсан,
хайронаман, хайрона,
Учиб, қанот қоқмайсан,
хайронаман, хайрона...
Ғариб кўнглимни овлаб
муҳаббат саҳросида,
Дарё бўлиб оқмайсан,
хайронаман, хайрона...

Ю с у ф

Муҳаббат ақлдан оздими, эвоҳ!
Наҳот, кўзларига чўп тушди унинг,
Наҳот, қанотлари қайрилди, наҳот,
Юксак чўққиларни мўлжалга олиб,
Парвозга ўзини чоғлаб турганда!
О, муҳаббат, сирли муҳаббат,
Вожаб! Қонимда, жонимда яшадинг --
Тилсиз, нигоҳлардан олис тутдинг ўзингни!..
Боболар кулбаси ортида —

тоғда,

Ундан ҳам нарида, оёқ етмаган
Йўлларда,
Чўлларда ҳамиша борсан,
Хатто, юлдузлар қўнар жойларда...
Наҳот, нотавонсан, ғарибсан, энди,
Бир этак қуриган гулдай...

З у л а й ҳ о

Кулманглар мен йиғласам,
Юсуф доғида куйдим,
Жаҳолатнинг ўт олган
янтоқ тоғида куйдим,
Ўз этимни ўзим еб,
дудли ёғида куйдим,
Ўлиб, ўлмадим, аммо,
ўлар чоғида куйдим,
Гулламай хазон бўлган —
умрим боғида куйдим.
Куйдим адоватнинг ўтли
амри фармонидан,
Ханжар тигли маломатнинг
айёр забонидан,
Пажмурда ошиқ дилим
сайёднинг камонидан,
Ўлиб, ўлмадим, аммо,
ўлар чоғида куйдим,
Гулламай хазон бўлган
кўнгил боғида куйдим.
Бош олиб кетдим, нетай,
мардлар ичра мардимни —
Ахтарганча, азизлар,
тарк этолмай шартимни,
Қасд қилгудай жонимга
бедард билмас дардимни,
Ўлиб, ўлмадим, аммо,
ўлар чоғида куйдим,
Гулламай хазон бўлган
севги боғида куйдим.

VI

Туш билан бошланган сеvgи достони
Туш билан тугаса, таажжуб эмас!
Мен кўрган туш ошиқ қалбнинг тугёни,
Муҳаббат майидан гўё маст-аласт...

З у л а й ҳ о

Бир кўриб, адо бўлдим,
Кўйингда гадо бўлдим.
Бағрим қондир ишқингдан,
Ақлимдан жудо бўлдим.

Ю с у ф

Мен ҳам адоман, адо,
Сендай гадоман, гадо...
Қабоҳатнинг дастидан
Эсдан жудоман, жудо!

З у л а й ҳ о

Сендан ўтинчим, кечир!
Меҳрингдан қултум ичир.
Дўзахдаман, дўзахда,
Дўзах оловин ўчир!..

Ю с у ф

Сен менинг дилдоримсан,
Севгимсан, қароримсан.
Дўзах эмас, жаннат бу,
Бахтимсан, баҳоримсан.

З у л а й ҳ о

Сени севдим, начора!
Овораман, овора...
Муҳаббат! О, муҳаббат!!!
Юрагим пора-пора.

Ю с у ф

Сен оймисан ё юлдуз?
Кўзи чарос, гулгун юз...
Адашмасам, кошкийди,
Тун эмас, тиниқ кундуз...

Зулайҳо

Ўзаллик шайдосиман,
Эркинлик гадосиман,
Бағрим қондир ишқингдан,
Муҳаббат нидосиман!

Юсуф

Ўнгимми-туш, қандай сир?
Кўзларим гўё басир...
Занжир экан муҳаббат,
Нетай! Асирман, асир...

Ҳамма нарса яна бошланди тушдан,
Айтса, адоқ бўлмас, ўша саргузашт...
Бир ён қасри олий мрамрдан, тошдан,
Бир ён чексиз саҳро, бир ён дала-дашт...
Изоҳга ҳожат йўқ, не деса, туш-да!
Муҳаббат нуридан кўзларим тинди...
Зулайҳо париваш, Юсуф фаришта,
Кимнинг қармоғига кимдир илинди...
Гўрсухта Нофурни сўрамаёқ қўй!
Эҳтимол, фисқ-фужур билан ҳамон банд...
Нотинч ота руҳин яхшиликка жўй,
Ким мулкка ҳирс қўйса, ўша берар панд...
Жонингни азроил олса, майлига,
Илло! Жаброилга қолмасин кунинг...
Кошки, илтижоинг етса тангрига?
Минг афсус! Кўксингдан чиқар тугунинг!

Юсуф

Ё олло! Бу, не азоб,
мен йиғламай, ким йиғласин,
Кўрганим бўлди сароб,
мен йиғламай, ким йиғласин!
Пардаларга қўл урдим,
синаб бахтимни, минг афсус,
Янграмай синди рубоб,
мен йиғламай, ким йиғласин!

Булбул фиғонидан ёнгудан қафас,
Наҳотки, диёнат бўлмаса, огоҳ?!

Зулайхо дардига ҳамдард, ҳамнафас
Юсуф ҳам эсидан озди-ку, ногоҳ!

Юсуф

Муҳаббат уйига ўт қўйиб, ҳайҳот,
Ўзи кул бўлдими унинг бағрида! Эй, Худо,
Бу, қандай даҳшат, қандай қабоҳат!!!
Ким кимни ёндирди?! Кимнинг қалбига
Ким ўт қўйди, нега, нега, индамайсан,
Сирли муҳаббат?!

Меҳри

Қандай бедодлик!.. Ҳой, одамлар!
Одамлар борми?! Дод!!

VII

Қадим ривоят бу!

Минг йиллар бурун
Машоиклар айтиб ўтган бўлса, бор...
Мен ҳам ошиқона тўқдим қалб қўрин,
Узун кечаларни ўтказиб бедор...
Балки, мўъжизадир кўзлардан йироқ,
Асрлар аксининг, балки, безаги?..
Балки, адашганга ёқилган чароқ,
Балки, ҳақгўйликнинг туби, ўзаги...
Шарқона услубдан бошқа бир имкон
Топмадим, айниқса, қўл келди мажоз...
Сендан сир тутмайман,
азиз китобхон,
Ошиқ қалб дардидан бир варақ, холос!

ХОТИМА

Балки, бу нодонга жумбоқ ё эрмак?..
Донога имони фаҳм этмоқ керак!

1977—1999

Адабий-бадиий нашр

РАМЗ БОБОЖОН

ЮСУФ ВА ЗУЛАЙҲО

ДРАМАТИК ДОСТОН

Муҳаррир *Маъсуда Йулдошева*
Мусаввир *Темур Сайдуллаев*
Бадиий муҳаррир *Маркус Карпузас*
Техник муҳаррир *Татьяна Смирнова*
Кичик муҳаррир *Назми Фозилова*
Мусахҳиҳ *Феруза Тўйчиева*
Компьютерда тайёрловчи *Эля Ким*

ИБ № 3884

Босишга 18.07.2000 й. да рухсат этилди. Бичими 84x108¹/₃₂. “Таймс”
гарнитура. Офсет босма. 7,14 шартли босма тобоқ. 6,7 нашр босма
тобоғи. Жами 3000 нусха. 121 рақамли буюртма. 87-2000 рақамли
шартнома. Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг
Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти,
700129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси давлат матбуот
қўмитасининг 1-босмаҳонасида босилди,
700002. Тошкент. Сағбон кўчаси, 1-берк кўча, 2-уй.

Менинг орзуларим,
Менинг ўйларим
Келажакка мендан нурли нишона.
Тонгимда янграган ҳақгўй куйларим
Наҳотки, шомимда бўлса бегона...

